

جدید

2025-yil 25-aprel

№ 17(69)

www.jadid.uz

Tilda, fikrda, ishda birlik!

Jadid

adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

@Jadidrasmiy

@Jadidmediauz

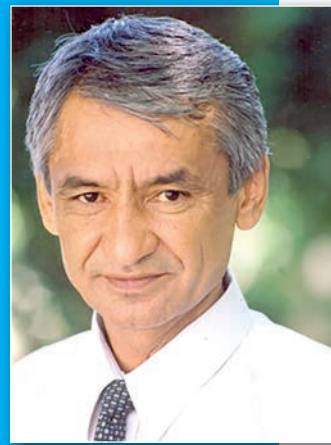
@Jadidrasmiy

@Jadid_uz

SHUKRONASI VA HAMIIYATI BUTUN ODAM EDI

Men dunyoni nima qildim?
O'zing yorug' jahonim,
O'zim xoqon,
O'zim sulton,
Sen taxti Sulaymonim,
Yolg'izim,
Yagonam deymi,
Topingan koshonam
deymi,
O'zing mening ulug'lardan
Ulug'imsan, Vatanim...

(4-sahifada o'q'ing).

XUSH KO'RDIK

Keyingi yillarda qo'shni mamlakatlar bilan iqtisodiy-madaniy, adabiy-ma'rifiy aloqalar chin ma'noda kuchaygani sir emas. Zero, qo'ni-qo'shnichilik, do'st-birodarlik, yaxshilik yo'lida qo'lni qo'lga berish ma'naviyat sohasida ham qaysidir ma'noda "butun olam tortishish qonuni"ga bo'yunsindi. Zero, orasta ko'ngillar biri-biriga intiladi, biri ikkinchisini sog'inadi. O'tmishda ildizlari bitta bo'lgan ulkan daraxtlarning mevalari totli, soyalari manfaatli va quyuq bo'lishi oydek ayon gap. El obodligi va tinchligi, mamlakat ahlining farovon turmushi yo'lidagi har qanday xizmatdan inson mamnun bo'ladi. Odatda qo'shnilar gurgungida tabiiy ravishda shonli tarix, olis-yaqin o'tmishda bunyod bo'lgan shaharlar, qasrlar, koshonalar bilan birga ulug' allomalar va ularning o'zaro ma'naviy-ruhiy robitalaridan so'z ochiladi.

To'g'risi, Turkmaniston Respublikasi milliy yetakchisi Gurbanguli Berdimuhamedovning Samarqandga tashrifini eshitganimda, xususan, O'zbekiston Prezidenti mehmonni kutib olib, birgalikda tarixiy maskanlarga ziyorat qilganini ko'rib xayolimdan yuqoridagi fikrlar o'tdi. O'zbek va turkman xalqlarining birjamligi, og'zibirligi, ilm-fan va madaniyat sohasidagi hamkorligi Markaziy Osiyo mintaqasi uchun juda ulkan ahamiyat kasb etadi. Yer yuzining sayqali Samarqandni ko'rishga orzumandlar juda ko'p jahonda. Bu ulug' shaharni nasib etgan tomosha qiladi. Samarqandga keyingi yil va oylarda dunyoning turli mintaqalaridan shunday martabali shaxslar ko'p keldi. Ular orasida prezidentlar, vazirlar, arboblal-u allomalar bor. "Sharq taronalari" xalqaro festivalida san'atkorlar, xalqaro anjumanlarda turli soha olimlari Samarqandga butun borlig'i bilan singib ketishadi va yana takror kelishni niyat qilishadi.

TUTASH TOMIRLAR

Bu qadim va navqiron shaharning ma'naviy ob-havosidan nafas olgan, osmonida charaqlagan yulduzlarni ko'rgan har kim beixtiyor Amir Temurni, Mirzo Ulug'bekni yodga oladi. Hazrat Alisher Navoiy bu maskanda bir necha yil istiqomat qildi, o'qidi. Navoiyni o'ziga ustoz bilgan turkmanlarning ulug' shoiri Maxtumquli she'rlarining birida samarqandlik ulamolarni, Samarqand shahrini ehtirom bilgan tilga oladi. O'zbek va turkman xalqlarining milliy iftixori bo'lgan ikki shoir orasida, garchand bir necha asrlik masofa bo'lsa ham, ular doimo ustoz-shogird maqomida eslanadi. Maxtumquli Samarqandni ulug'lab havas qilgan bo'lsa, hazrat Alisher Navoiy o'z vaqtida madaniyat, ilm-fan markazi bo'lgan Marv (hozirgi Mari) shahriga, marvaziytlarning insoniyat tarixidagi missiyasiga shu darajada yuksak baho beradi. Shuningdek, hazrat Alisher

Navoiy asarlarining qahramonlari Marv shahriga butun qalbi bilan intiladi:

"To boqib Marv sari bosh urayin,
Boshni ko'k manzaridim oshurayin".

Ilm-fan va madaniyat maskani bo'lgan bu shahar Alisher Navoiy uchun juda qadrdon edi.

Alisher Navoiy o'z so'zining quvvati dunyo ahli qalbiga yetib borishini chuqur anglagan shoir edi. Shunga ko'ra:

"Ko'ngil bermish so'zima turk jon ham,
Ne yolg'iz turk, balkim turkmon ham",

– deb yozdi. Muhtasham Mavoraun-nahrning dunyoga dong taratgan ta'lim dargohlari joylashgan Samarqand, Marv, Buxoro, Niso, Xiva kabi shaharlari hali hamon ulug'lar yozgan asarlar orqali go'yo tirik

insondek bashariyatga so'z qotadi. Shu e'tibordan Maxtumqulining Xiva madrasasiga qarab:

"Ajrataman endi oq-u qaroni,
Do'st-raqib, qardoshim, Haqni, yorinni,
O'qidim, ko'tardim Kitob – Qur'onni,
Ketar bo'ldim, xush qol, go'zal Sherg'oz",

– degan misralarida chuqur ma'no bor. Boshqa bir she'rda Maxtumquli:

"Qadrdon do'stingdan yuzing o'girma,
Borsang, boshi uzra toj etar seni",

– deb yozadi. Shoirning bunday hikmatli baytlari umuminsoniy mohiyatga ega, albatta. Chunki chin do'st qo'lni qo'lga berib do'sti bilan birga yuksaladi.

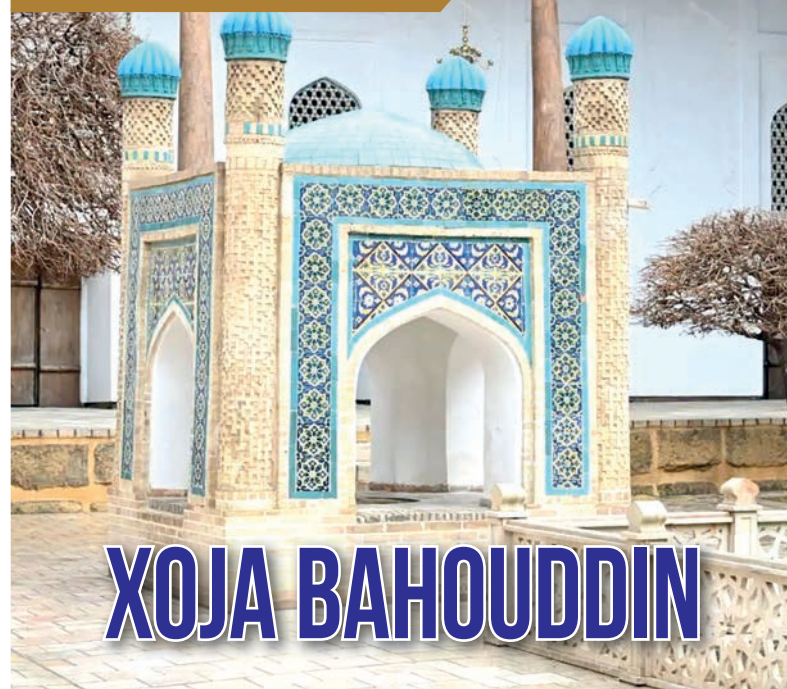
Zamonamizga yaqinroq kelaman. Iste'dodli, qahramon shoirimiz Erkin Vohidov bir she'rda "Turkman – tutash tomirim", deb yozgan edi. Zero, turkiy millatlarning ildizi bir, tarixi bir, tillari juda yaqin. O'zbek bilan turkman o'zaro suhbatlarida uchinchi bir tilmochga zarurat sezmaydi. Bu qon-qardosh ikki xalq asrlar davomida Jayhun bo'yilarida o'zaro quda-anda, do'st-u inoq bo'lib yashab keladi.

Gapimni she'rlarida ustozlarining adabiy pafosini davom ettirgan dasho'-g'izlik talantli shoir Abduvohid Sayid Muhammadning quyidagi misralari bilan tugatishni ma'qul ko'rdim:

Ikki qardosh – ikki el
Bir-birini og'am der.
Bir-biriga oshnam deb,
Bolasiga chag'am der,
Besh ming yilmi – o'n ming yil
Bir kosadan ovqat yer,
Shundayin barqarordir
O'zbek-turkman do'stligi.

Bahodir KARIM

MUTAFAKKIRLARIMIZ

XOJA BAHOUDDIN NAQSHBAND

ISMI, LAQABI, NISBASI VA SHAJARASI

Xoja Bahouddin Naqshband Buxoriy – islom olamining eng mashhur avliyolaridan biri, naqshbandiya tariqatining asoschisi. Xalq orasida "Bahouddin", "Bahouddinjon", "Xoja Bahouddin", "Bahouddin Balogardon", "Balogardon", "Xojayi Buzruk", "Shohi Naqshband" nomlari bilan ham ulug'lanadi.

Asl ismi – Muhammad. Otasining ismi ham Muhammad bo'lgan. Ba'zi manbalarda bobosining ismi ham Muhammad ekani haqida ma'lumot keltiriladi. Ota tarafdin – sayyidlar avlodiga mansub bo'lgan. Shajarasi payg'ambar

(s.a.v.) avlodi bo'lgan Imom Ja'far Sodiqqah bog'lanadi. Nasabi ona tarafdin hazrat Abu Bakr Siddiqqa borib ulanadi.

Xojalar avlodidan bo'lgani uchun uning nomi oldiga Xoja so'zini ishlatish rasm bo'lgan. Buxorolik bo'lgani uchun Buxoriy nisbasi, yoshligidan otasi bilan birga kimxobga naqsh solish hunari bilan shug'ullangani uchun Naqshband laqabi bilan mashhur bo'lgan. "Bahouddin" so'zi "Dinning nuri" degan ma'noni anglatadi. Bu – Xoja Naqshbandga keyinchalik berilgan faxrli unvon. Manbalarda ba'zan "Baho ul-Haqqi va-l-millati va-d-din", ya'ni "Haq taolo, millat va dinning nuri", degan to'laroq tarzda ham keltiriladi.

(Davomi 2-sahifada).

TURIZM

TASAVVURDAN TASHQARIDAGI TEZLIK

To'qqiz yil oldin respublika matbuotida bir xushxabarim chop qilingan. Ixchamgina xabar ohangida hayajon juda ustun, shov-shuvga urg'u berilgan, desayam bo'ladi. Unda "...Ispaniyada sakson million adadli aholi yashaydi va bu mamlakatga har yili 85 million sayyoh keladi. Xiva shahri aholisi soni 65 ming atrofida. O'tgan yili shaharga ilk bor aholidan ko'p – 66 ming sayyoh tashrif buyurdi. Soha tadqiqotchilari hududga shu yerda yashaydigan aholidan ko'p sayyoh kelishini tizimda "inqilob" deyishadi. Demak, qadim va hamisha navqiron Xiva o'sha inqilob bosqichini boshdan kechirayotir".

O'tgan 2024-yil davomida ko'hna shahar-ga kelgan xorijiy va mahalliy sayyohlar soni

3 milliondan oshgani haqidagi ma'lumotga ko'zim tushib, hayratdan yoqamni ushladim: atigi bir bolakay esini tanigulik davrda sayyohlar oqimi 50 barobar oshganini boshqacha izohlab bo'lmaydi.

Uch million sayyohni yilning har bir kuniga taqsimlasak, kuniga qadim Ichan qal'aga o'rtacha 8,5-9 ming kishi tashrif buyurgani ma'lum bo'ladi. Shuncha odamlarni tashish uchun qancha ulov, ovqatlanishlari uchun qancha oshxona, qahvaxona va albatta, yashashi uchun mehmonxona zarur, degan tabiiy savol o'rtaga chiqadi. Safar yoki sayohatga chiqqan odamga uch narsa: ulov, oziq va yo'lboshlovchi zarur bo'ladi, degan donishmandlar gapi bor-ku!

(Davomi 2-sahifada).

KITOBXONLIK HAFTALIGI

MA'RIFATLI MILLATNI YENGIB BO'LMAYDI

Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy hazratlari kitob – beminnat ustoz, bilim va ma'naviy yuksalishga erishishning eng asosiy manbayi deb lutf etgan edilar. Millatparvar jadid bobolarimiz ham bu ulug' hikmatga tayanib, el-ulusni hamisha ilm-u ma'rifat, mutolaa va mushohadaga chorlab kelgan. Ana shunday ezgu ishlar bugun ham davom etmoqda.

(Davomi 5-sahifada).

JADIDSHUNOSLIK

"OLISLARDAN BIR SADO..."

AQShning Michigan universiteti professori, taniqli adib va shoir, jadidshunos olim

Temur XO'JAO'G'LI bilan suhbat

– Muhtaram Temur Xo'jao'g'li janoblari, istiqlool arafasida Toshkent davlat universiteti (hozirgi O'zbekiston Milliy universiteti) auditoriyasiga Sizni ustoz-professor Begali Qosimov olib kirgan edi. O'shanda talabalar orasida men ham bor edim. Shu uchrashuvni, latofatli nutqni, samimiyyatni hali-hanuz yaxshi eslayman. Bugun ham xuddi shundaysiz. Sizni ko'pchilik ziyolilarimiz yaxshi bilgani uchun men an'anaviy tarzidagi tarjimayi hol bilan bog'liq savollardan biroz chekinib,

o'sha tashrif va uchrashuv taassurotlarini eslashingizni istar edim.

– Shunday tasodiflar bo'ladiki, ular inson hayotida burilish nuqtasini yaratadi. 1990-yilda O'zbekistonga sayohatim hayotimdagi ana shunday eng muhim burilish nuqtasi bo'ldi, desam yanglish bo'lmaydi. Buning bir necha sababi bor. O'tam Usmonxo'ja (1878–1968) 1922-yil oxirida 44 yoshida Buxorodan, umuman Turkistondan chiqib ketishga majbur bo'lgan edi.

(Davomi 7-sahifada).

Boshlanishi 1-sahifada.

Mustaqillikkacha bo'lgan davrda Xiva shahrida ikkita va viloyat markazi Urganchda ham shuncha mehmonxona bo'lib, bu to'rtta mehmonxona kuniga eng ko'pi bilan to'rt yuz ellik kishiga xizmat ko'rsatish imkoniga ega edi. Aksar vaqtlari bu mehmonxonalar yarim bo'sh yotgani... o'sha davrda yurtimizda sayyohlik tizimiga e'tiborning darajasi qandayligini ko'rsatadi.

Prezidentimizning turizm sohasini rivojlantirish, xorijiy va mahalliy sayyohlarga jahoniy andozalarda xizmat ko'rsatish tizimini yaratish borasidagi qator qarorlari va ko'rsatmalari ijrosi juda qisqa muddatda ta'minlanishini, ayniqsa xususiy mehmonxonalar qurish uchun yer maydonlari ajratilib, imtiyozli bank kreditlari berilganida yaqqol namoyon bo'ldi. Uch yil ichida viloyat markazi hamda Xiva shahrida yangidan yangi mehmonxonalar qad rostladi va bugunga kelib soni 262 taga yetdi. Ularning aksariyati yuqori nufuz yulduzlariga ega.

Sayyohlarga xizmat ko'rsatishni jahoniy andozalarga olib chiqish uchun Urganch shahrida turizm kolleji ochilib, unda yuzlab yoshlar sayyohlik xizmati bo'yicha kasblarga o'qitildi. Bir vaqtning o'zida sayyohlar uchun tarjimon-gidlar tayyorlash dasturi yo'lga qo'yilib, oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni puxta o'rgatishga katta e'tibor qaratildi.

Qadim qal'a ziyorati vaqtida bir yigit bilan tasodif tanishib qoldim. Uning vazifasi gidlik ekan. Bu kasbidan qancha daromad topishini so'radim. "Oyiga o'rtacha uch ming dollar ishlab topaman", dedi u bamayilxotir va yana har kuni emas, qachonki Ispaniyadan sayyohlar kelgan kunlari ishlarkan. Til bilish – boylik, degan ibora behuda to'qilmaganiga shu yigit misolida iymon keltirdim. Bundan yetti yilcha oldin Yurtboshimiz vohada yirik issiqxonalar qurish bo'yicha topshiriq berganlari ortidan qisqa muddatda barcha tumanlarda yirik issiqxonalar qurilib, faoliyat boshladi. Hozirda ularning umummaydoni salkam ming gektarga yetib qoldi. Issiqxonalar kuz oyog'i, butun qish va bahor boshlamasida voha ahli dasturxoniga bodring, pomidor, turli ko'katlar yetkazib beradi. Ayni shu issiqxonalar yil davomida uzluksiz mahsulot yetishtirishi sayyohlarga xizmat ko'rsatadigan ovqatlanish shoxobchalari elimizning shirador, tolti, vitamining boy sabzavot va ko'katlar bilan to'liq ta'minlaydi.

Muqaddam sayyohlar faqat ikki yarim ming yillik tarixga ega Xiva shahri – lchan qal'ani tomosha qilishgan bo'lsa, bugunga kelib sayyohlik yo'nalishlari keskin oshib, uning ziyorat, ekoturizm, gastronomik va boshqa turlari mehmonlar orasida tobora mashhur bo'lib bormoqda. Xiva yaqinidagi G'ovukko'l yaqinida barpo qilingan yangi turistik majmua – "Arda Xiva" bir qaraganda afsonaviy

shaharning kichik nusxasi bo'lsa-da, bu yerga tashrif buyurganlar nafaqat boy tariximiz, balki xalq hunarmandchiligi, milliy taomlar, amaliy san'at, san'at va madaniyat yo'nalishlari o'tmishi va kelajagi to'g'risida boy ma'lumotlarga ega bo'ladilar.

So'nggi yillarda vohadagi eng qadim qal'a – Hazoraspdagi Sulaymon qal'a yodgorligi, Shovotdagi "Ulli pi" – yurtimizdan yetishib chiqqan ulug' so'fiylarning piri bo'lmish Yusuf Hamadoniylar ziyoratgohi, Qo'shko'pirdagi Zamaxshariy qo'nimgohi va boshqa manzillar sayyohlar e'tiborini tortib, bu hududlarda ham xizmat ko'rsatish shoxobchalari barpo qilingani turistlar oqimi keskin o'sishiga zamin yaratmoqda.

Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha respublika Kasaba uyushmalari kengashi tomonidan olti yil oldin yo'lga qo'yilgan yaxshi tashabbusni alohida qayd qilish o'rinni. Kasaba uyushmalari tomonidan har yili vohaga 28 ming nafar ishchi-xizmatchilar tashrifi tizimli tashkil qilingan. Urganch shahridagi eng yirik "Xorazm palas" mehmonxonasi jamoasi ikki kunlik tashriflari davomida mehmonlarga yuqori darajada xizmat ko'rsatishmoqda. Kelgusida bu raqamlar yanada o'sishi tabiiy. Negaki, "umrida o'z qishlog'idan tashqariga chiqmagan" ayrim fuqarolarimiz kasaba uyushmalari imtiyozli tufayli bir vaqtning o'zida qadim shaharni ko'rish, voha tarixi bilan yaqindan tanishish imkoniga ega bo'lishyapti.

Joriy yil 9-aprelda hududlarning turizm salohiyatini yanada oshirish hamda xorijiy hamkorlar bilan amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarini jadallashtirish yuzasidan o'tkazilgan videoselektor yig'ilishida Prezidentimiz sohani rivojlantirish bo'yicha yangi vazifalarni belgilab berdi. Bular orasida turizmning sanoat, geologiya, ilmiy, harbiy va davlat boshqaruvi kabi yangi turlarini tashkil qilish vazifalari qo'yildi. Necha ming yillik tarixga ega qadim vohada turizmning yangi turlarini tashkil qilish uchun imkonlar keng. Hozirda ayni shu borada loyihalar ustida ish boshlangan. Va yana Prezidentimiz ichki turizmni rivojlantirish uchun "oila kuni" loyihasini amalga oshirishga ko'rsatma berdi. Bu haftaning dam olish kunlari oilalarning sayohatga chiqishlariga sharoit yaratadi. Demak, sayyohlar oqimi yanada kuchayadi.

Yil sayin oshib borayotgan qo'noqlar uchun arzon va tezkor transport tizimini yo'lga qo'yish maqsadida so'nggi yillarda asrlarga tatigulik ishlar amalga oshirildi. Xiva shahriga temir yo'l tarmog'i tortilgani va muhtasham vokzal ishga tushirilgani sayyohlar og'irini yengil qilibgina

qolmasdan, voha ahlining yurtimizning boshqa hududlariga sayohat qilishlarida yengilliklar yaratdi.

Bugun Urganch xalqaro aeroportiga har kuni dunyoning turli shaharlaridan o'rtacha o'ntagacha, Toshkent shahridan esa oltita muntazam samolyot qatnovi yo'lga qo'yilgan. Har kuni vohaga uchta yo'lovchi poyezdi kelib-ketadi. Xiva shahriga tezyurar poyezdlar qatnovi yo'lga qo'yilishi borasida Yurtboshimiz tashabbuslaridan so'ng o'tgan davrda tizim bu yangilikka moslashtirildi – o'tgan yil oxirida ilk tezyurar yo'lovchi poyezdlar sinovdan o'tkazildi. Aynan logistika tizimidagi inqilobiy yangiliklar yuqorida hayratlanganimiz – keskin o'sish jarayoniga poydevor bo'ldi.

O'tgan yilgi ko'rsatkichlardan hayratlanganim bir zumda eskirdi – tarixga aylandi. Bunga sabab viloyat hokimligi tomonidan amaldagi yilning uch oyi bo'yicha taqdim qilingan ko'rsatkichlar to'g'risidagi muxtasargina ma'lumotdagi raqamlar:

"Sayyohlik oqimi bo'yicha. 2025-yilning 1-aprel holatiga viloyatimizga jami **1 011 249** nafar sayyoh tashrif buyurgan bo'lib, shulardan **255 986** nafarini 86 davlatdan kelgan xorijiy sayyohlar, **755 263** nafarini esa mahalliy sayyohlar tashkil qiladi. Bu o'tgan yilning mos davriga nisbatan **1,3** barobarga ko'pdir".

Yilning uch oyida sayyohlar soni bir milliondan oshgan ekan, yil davomida umumko'rsatkich to'rt millionlik sarhadni ortda qoldirishi hech shubhasiz. Bir yilda bir millionlik o'sish – bu misli ko'rilmagani raqam. Bu yilga vohaga yerlik aholiga nisbatan ikki karra ko'p sayyoh kelishini ham anglatadi.

Yurtimizga sayyohlar oqimi keskin o'sayotgani asosini boy tariximizga bo'lgan qiziqish tobora ortib borayotgani bilangina izohlash noo'rin. Avvalo, bunga yurtimizdagi tinchlik va osoyishtalik hukmron ekanligi, demokratik islohotlar muqim tus olgani, ko'pgina davlatlar bilan vizasiz kirib-chiqish amaliyoti yo'lga qo'yilgani, bag'rikeng mehmondo'st xalqimiz saxovati va yaratilgan sharoitlarning a'lo darajada ekanligi bosh asos bo'layotir. Buni xorijiy davlatlar jug'rofiyasi ko'rsatib turibdi. Bugun eng ko'p sayyohlar kelayotgan mamlakatlar orasida Italiya, Ispaniya, Rossiya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Xitoy, Germaniya, AQSh, Turkiya hamda qo'shni davlatlar yetakchilik qilishayotgani so'zimizning isboti.

Bugun turizm mamlakatimiz iqtisodiyotida yetakchi sohalardan biriga aylanib ulgirdi. Buning isboti – Xorazmga xorijiy sayyohlar tashrifi o'tirishi tufayli amaldagi yilning uch oyida turizm eksport hajmi 77 million AQSh dollarini tashkil qilgan. Shu o'rinda sal o'xsharsiz bo'lsa-da qiyoslashni ma'qul topdik. Viloyatdagi eng yirik va yetakchi tumanlar yil davomida o'rtacha 40-45 million AQSh dollari hajmida mahsulot eksport qilishadi. Bu miqdor valyuta egasi bo'lish uchun yil-o'n ikki oy mehnat qilinishi, qanchalab ishchi kuchi va boshqa sarf-xarajatlar ketishini aytin! Shu ma'noda turizm eng kamxarj va samarali ekanligini takrorlashga hojat yo'q.

Shu tizimda ishlaydigan tanishim sayyohlar sonini yana bir necha barobar oshirish imkonini borligini aytarkan, quyidagi taklifni bildirdi: "Ma'lumki, xorijiy sayyohlar yurtimizning boy tarixini o'zida jamlagan Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlarini ko'rishga oshiqadi. Uch shaharni bugun temir yo'l va havo yo'llari bir qadar bog'lab turibdi, ammo bu yetarli emas. Misol uchun, Samarqandni tomosha qilgan chet ellik sayyoh Xivaga kelishi uchun tungi soat birlarda "Toshkent–Xiva" poyezdiga chiqishi kerak. Bu poyezd Xivaga tushga yaqin yetib keladi. Sayyoh yarim tunda uyqudan qolib, poyezdga chiqadi va kamida o'n ikki soat vaqtini yo'qotadi. Ana shu "yo'qotishlar"ga barham berish uchun "Samarqand–Xiva" va "Buxoro–Xiva" yo'lovchi

poyezdlari qatnovini yo'lga qo'yish kerak. Ya'ni Samarqandda kechki ovqatni yegan sayyoh 21:00 da poyezdga o'tirsa, tongda Xivaga yetib keladi. Buxoro bilan oraliq masofa yanada yaqin. Sayyohlarning qaytib ketishlarini ham shunday qulay vaqtlarga belgilash kerak".

Turizm sohasiga yildan yilga emas, oydan oyga ko'proq e'tibor qaratilayotgan hozirgi siyosatimizda do'stimiz takliflari yaqin yillarda amalga oshishiga hech shubhasiz ishonsha bo'ladi.

Fizika fanida insoniyat taraqqiyoti mezonini sifatida erishgan yutuqlarni "fazoviy tezlik" bilan o'lchash rusumga kirgan. Ilk bora fazoga chiqqan koinot kemalari Yerning qarshilik kuchini yengish uchun erishgan natija "birinchi fazoviy tezlik" sifatida qabul qilingan bo'lsa, keyingi bosqichlarda uning "ikkinchi", "uchinchi" va "to'rtinchi tezlik"lariga ham erishildi. Bu tezliklarni oddiy xalq tilida "tovushdan tez" deb qo'ya qolishadi.

Ushbularni qoralar ekanman, yozganlarim, aytmog' bo'lganlarim, ya'ni tovushim poytaxtga yetgunicha yuqorida keltirgan ayrim raqamlar eshik qolmasmikan, degan xavotirga bordim. Axir bugun bu tizim "ikkinchi fazoviy tezlik"ni ham ortda qoldiryapti.

Ro'zimboy HASAN,
O'zbekiston Yozuvchilar
uyushmasi a'zosi

Boshlanishi 1-sahifada.

TAVALLUDI

U 1318-yilning 3-mart kuni Buxoro viloyatining Kogon tumanidagi Qasri Hinduvon qishlog'ida tug'ilib, 1389-yili hijriy hisobda 73, milodiy hisobda 71 yoshida shu qishloqda vafot etgan. Qasri hinduvon qishlog'i keyinchalik Bahouddin Naqshband sharafiga Qasri orifon deb atala boshlagan va hozir ham shunday nom bilan yuritiladi. "Orifon" so'zi "oriflar", ya'ni "so'fiylar", "tasavvuf ahlilari" degan ma'noni anglatadi.

PIRLARI

Bahouddin Naqshband umri davomida zohiran to'rt pining tarbiyasini olgan. Birinchi piri – Xoja Muhammad Bobo Samosiy edi. Ikkinchi piri – Amir Sayyid Kulol. U tariqat bobida bilganlarini o'rgatib bo'lganidan keyin shogirdiga boshqa pirlardan ilm o'rganishi uchun ijozat beradi. Uchinchi piri – Qusam Shayx. Bahouddin ilm istab, yassaviya tariqati shayxlarning mashhur vakillaridan bo'lmish Qusam Shayx oldiga, Naxshab, ya'ni hozirgi Qarshiga boradi. Uch oy undan ta'lim oladi. Bahouddinning bu pirga ixlosi baland bo'lgan, ayni chog'da Qusam Shayx ham uni o'z o'g'lidek bilib, muridiga cheksiz hurmati tufayli keyinchalik Buxoroga kelib, umrining oxirigacha yashagan va shu yerda vafot etadi. To'rtinchi piri – Xalil Ota (Sulton Xalil). Bahouddin 1335–1346/47-yillari, ya'ni 17–29 yoshlari orasida uning xizmatida bo'ladi.

Bahouddin Naqshband – uvaysiy edi. Manbalarning dalolat berishicha, unga Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniylar (1103–1179)ning ruhi kelib, tarbiya bergan. Vafot etgan avliyoning ruhi

qaysi bir muridni tarbiyalasa, u "uvaysiy" deyilgan.

Alisher Navoiy o'zining "Nasoyim ul-muhabbat" asarida Xoja Bahouddinning pirlari haqida so'z ochar ekan, Muhammad Bobo Samosiyi "qabul nazari" bo'yicha pir, Amir Kulolni "zohir yuzidin" pir va Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniyni "haqiqat yuzidin" pir deb yozadi.

SILSILASI

Naqshbandiya silsilasi ham, yassaviya silsilasi ham Xoja Yusuf Hamadoniya bog'lanadi. Naqshband ana shu ikki tariqat pirlaridan ham ta'lim olgani uchun uning nomi ikki silsilada ham sanalaveradi. Naqshbandiya silsilasi manbalarda "silsilat uz-zahab", ya'ni "oltin silsila" tarzida tilga olinadi.

MEROSI

Olimlar fors-tojik tilida bitilgan "Al-avrod", "Dalil ul-oshiqin" degan nasriy, "Hayotnoma" degan nazmiy asarlarni Naqshbandga nisbat berishadi. Bulardan faqat "Al-avrod"ning bir qismigina falsafa fanlari doktori, professor Gulchehra Navro'zova tomonidan o'zbek tiliga o'g'irilgan. Uning fors-tojik tilida bitilgan ko'p ruboiysi turli kitob qo'lyozmalari tarkibida bizgacha yetib kelgan. Shulardan beshitasi juda mashhur bo'lgan. Naqshbandiy darveshlar har namoz oxirida shu besh ruboiydan bittasini o'qishni tariqat ahlining xos an'anasiga aylantirishgan edi.

SO'NGGI LAHZADA O'QILGAN BAYT

"Nasoyim ul-muhabbat"da Naqshband tilidan hikoya qilingan qiziq bir nuqta bor:

"Shayx Abu Said Abulxayr (*u X asrda yashagan – S.O.*)dan muridlari: "Sizning janozangiz oldidan qaysi oyatni o'qisizlar?" deb so'rashibdi. Shunda bu zot debdiki: "Oyat o'qimoq – ulug' ish. Mana bu baytni o'qisizlar:

Chist az in xo'btar dar hama

ofoq kor,

Do'st rasad nazdi do'st,

yor – ba nazdiki yor?

(Butun olamda do'stning do'stga, yorning yorga yetishidan afzal yana nima bor?)".

Shundan keyin Hazrat Naqshband muridlariga shunday vasiyat qilibdi: "Mening janozam oldidan mana bu baytni o'qinglar:

Mufilonem omada dar ko'yi tu,

Lavhashalloh, az qamoli ro'yi tu.

(Sening ko'yingda jamolingdan benasib etmasligini tilovchi gadolarmiz)".

NAQSHBAND DZIDIDA KAROMAT

Xudo avliyolarni karomatlar bilan siylaydi. Naqshband ham bundan mustasno emas edi. Faxriddin Ali Safiyni "Rashahot ayn al-hayot" asarida yozilishicha, Bahouddin endigina to'rt yoshga to'lgan payti onasiga: "Sigirimiz peshonasida Hilol (Yangi oy) shaklidagi belgi bilan buzoq tug'adi", debdi. Bir necha oydan so'ng, bashorat qilinganidek, peshonasida Hilol shakli bor buzoq tug'ilibdi.

Aslini olganda, Bahouddinga undan ikki asr ilgari yashab o'tgan Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniyniing ruhlari tarbiya bergani ham bir karomat.

Hamma zamonlarda ham oddiy odamlar avliyolarning karomatiga qiziqaveradi. Navoiy "Nasoyim ul-muhabbat" tazkirasida yozishicha,

o'z davrida kishilar Naqshbanddan ham karomat talab qilishibdi. Shunda buyuk zot ularga qaratadi: "*Bizning karomatimiz ko'rinib turibdi-ku! Axir shuncha gunohimiz ilah Yeri yuzida tirik yurganimizning o'zi bir karomat emasmi?!*" degan ekan.

O'RINBOSARLARI

Har bir yetuk shayx o'ziga xalifa, ya'ni o'rinbosar tayyorlashi qat'iy an'anaga aylangan edi. Bahouddin Naqshbandning muridlari juda ko'p bo'lgan, albatta. Ammo ular orasidan to'rt xalifa qoldirgan: Alouddin Attor (vafoti – 1400); Muhammad Porso (1348–1420); Yoqub Charxiy (vafoti – 1447); Alouddin G'ijduvoniylar (vafoti – 1448).

Bahouddin Naqshband vafotidan keyin Alouddin Attor ma'naviy irshod boshlab, shuhrat qozongan. Tariqatda asosiy oqimlarga bo'linish Attordan keyin sodir bo'lgan. Alouddin Attor bilan boshlangan aloiya tariqati uning vafotidan keyin o'g'li Hasan Attor va shogirdi Nizomiddin Xomush bilan ikki alohida yo'l bo'yicha davom etgan. Bahouddin Naqshbanddan ijozat olgan Muhammad Porso, Yoqub Charxiy va Alouddin G'ijduvoniylar turli

joylarda irfoniylar-tasavvufiy tarbiya bilan shug'ullanishgan.

Bulardan Alouddin G'ijduvoniylar va Muhammad Porso bilan boshlangan oqimlar unchalik ommalashmagan. Tariqat, asosan, Attorning xalifalari va Yoqub Charxiy bilan davom etgan. Manbalarda qayd etilishicha, Yoqub Charxiy Naqshbanddan tarbiya olish bilan birga, uzoq yillar Alouddin Attorning suhbatida ham bo'lgan. Shuning uchun keyinroq yozilgan asarlarda uning Attorga ham xalifa ekanini va tasavvufiy ta'limni uning rahnamoligida tamomlagani haqidagi qarashlar ham uchraydi.

Bahouddin Naqshbandning xalifalari orasida, tariqatning amaliy jihatdan rivojiga ko'p ham hissa qo'shmagan bo'lsa-da, biroq yozgan asarlari sabab tasavvuf, ayniqsa, naqshbandiylar tariqati rivojiga nazariy jihatdan katta hissa qo'shgan shaxs – Xoja Muhammad Porso alohida ajralib turadi.

VAFOTI

Naqshband ikkinchi bor haj ziyoratidan qaytganidan keyin betoblanadi. Xastalik avj olgach, u kishi bir karvonsaroyga borib, uning kichik bir

xonasini makon tutadi. Yonida faqat ayrim muridlarigina bor edi. Qishloqqa nisbatan xoliroq bo'lgani uchun bu yerni afzal ko'rgan bo'lishi mumkin. Muridlarni esa Naqshband o'zidan keyin irshod ijozatini kimga berishi qiziqtirar edi, albatta. Vaziyatni tushungan pir ijozat berish ishi uning ixtiyorida emasligini aytadi. Vafoti yaqinligini bilgach, muridlariga o'zidan keyin ma'naviy o'rinbosar sifatida Xoja Muhammad Porsoni qoldirishini ta'kidlaydi. Boshqa bir rivoyatga ko'ra: "Bu masaladagi so'zimiz – Makka yo'lida aytganimiz. Agar kim bizni orzu qilsa, Xoja Muhammad Porsoga qarasin", deydi.

Naqshband o'limi oldidan uzundan uzun duo qiladi. Alouddin Attor esa pining bosh tarafida Qur'oni Karimning "Yosin" surasi qiroati bilan band edi. Sura yarmiga yetganda piri komil bu dunyodan ko'z yumdi. Bu milodiy 1389-yilning 1-marti – dushanba kechasi edi.

MAQBARASI

Zamonlar o'tishi bilan uning qabri atrofida masjid, minora, madrasa, xonaqoh, musofirxona, darvoza kabi imoratlar qurilib, natijada bu yer katta bir majmua holiga kelgan. XVI asrda Toqi Miyona, Dilovar va Salom darvozalari bunyod etilgan. Toqi Miyonadun Salom darvozasi-gacha bo'lgan hududda "Dahmayi Shohon" ("Shohlar xilxonasi") o'rin olgan. Unda Abdulazizxon (1540–1549), Abdullohxon (1583–1598), Imomqulixon (1611–1642), Subhonqulixon (1682–1702) va Nodir Devonbegi (XVII asr) kabi Buxoro hukmdorlari va yuqori mansab egalari o'zlarining oilaviy daxmalarini mavjud. Majmuadan, shuningdek, shayboniylardan Abdulazizxon 1544/1545-yili qurdirgan xonaqoh, Amir Muzaffarxon va Abdulhakim Qushbegi tomonidan bino qilingan masjidlar, qorixonalar, musofirxona, madrasa kabi tarixiy-me'moriy obidalar o'rin olgan.

Sultonmurod OLIM,
"Naqshbandiya" jurnali
bosh muharriri

“**Adab – bu xulqni chiroyli qilish, soʻzni va feʼlni soz qilishdir.**

Bahouddin NAQSHBAND

ILM YO'LI

YEMAKNI O'YLASANG, TUPROQNI BOQ

NANOBIOMATERIAL NIMA?

Yangi asr insoniyatni kutilgan va kutilmagan sinovlar bilan qarshiladi. Kutilgani nima-yu, kutilmagani nima? Iqlim o'zgarishi, muzliklar erishi, sayyoramiz haroratining anomal o'zgarishi, shu bilan birga oziq-ovqat xavfsizligi va tanqisligining kun tartibidan mustahkam joy olishi, qurg'oqchilik kabi tabiiy ko'rgiliklarning yuzaga kelishi avvaldan kutilgan dolzarb muammolar edi. Biroq bu jarayonlarning shahd olishi kutilmagan(da) bo'ldi.

BMT ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyo 4,7 million gektar o'rmonni yo'qotmoqda, 12 milliondan ortiq ekin yerlari esa jiddiy degradatsiyaga uchrayapti. Bu muammolar O'zbekistonga ham begona emas.

Biz olim sifatida 2000-yillar boshlaridayoq mazkur xavf-xatarlar jamiyatimiz uchun dolzarb bo'lishini anglaganimiz uchun ilmiy tadqiqotlarimizni asosan shunday muammolar yechimiga bag'ishlab kelmoqdamiz. O'zbekistondagi deyarli barcha ilmiy-tadqiqot institutlarida bu borada izlanishlar olib borilyapti.

Hozirda men mikrobiologiya, mikrob asosidagi biotexnologiyalar, nanotexnologiyalar va agroteknologiyalar sohasidagi ilmiy loyihalarni boshqarib kelyapman. Aspiranturada o'qigan vaqtlarimda mikrobiologiya sohasi bilan shug'ullanganman. Xususan, foydali bakteriyalarni ajratish, ularni qishloq xo'jaligida qo'llash istiqbollari tadqiq etganman. 2012–2018-yillarda Xitoy Fanlar akademiyasida mikrob biotexnologiyalari va nanobiotexnologiyalar bo'yicha izlanishlar olib bordim. O'zbekistonga qaytgach, olingan ilmiy natijalarni amaliyotga joriy qilishga, ya'ni qishloq xo'jaligida organik turdagi mahsulotlarni yetishtirishga kirishdik.

Asosiy e'tiborimiz nanobiomateriallar olish, ularni fizik va kimyoviy jihatdan tasniflash hamda tibbiyot va qishloq xo'jaligida qo'llash masalalariga qaratilgan. Biomateriallarning o'ziga xos, ajoyib xususiyatlari bor. Qishloq xo'jaligida haddantashqari ko'p ishlatilayotgan, turli kasalliklarga, ayniqsa, xavfli o'smalar, qon buzilishi, inson xromosomasi va irsiyati mutatsiyasiga sabab bo'ladigan zaharli moddalar o'rniiga nanomahsulotlarni qo'llash mumkin. Biz shu maqsadda xavfsiz, samarali va iqtisodiy jihatdan arzon nanomahsulotlar konsepsiyasini ilgari surmoqdamiz.

Aslida, ota-bobalarimiz o'tmishda o'zlari bilib-bilmay nanomateriallar va nanozarralardan foydalanib kelganlar. Masalan, odamlar kumush taqinchoqlar solingan giyohli damlamalarni ichishgan, chaqaloqlarni shu suvda yuvintirishgan, shuningdek, uni turli yara-chaqalarni davolashda qo'llashgan. Bu amaliyotlar kumush nanozarralarni hosil bo'lishining tabiiy jarayoniga asoslangan. Kumush buyumlar suvda o'zgacha zaryadlangan zarralarni ajratgan va giyohlardagi kimyoviy moddalar ta'sirida nanozarralar shakliga o'tgan. Qadimgi yunon, hind tibbiyotida hamda turkiy xalqlar an'anasida kumushli suvdan foydalanish keng tarqalgan. Biz bu tajribalarni ilmiy asosda o'rganib, ularni qishloq xo'jaligiga tatbiq qilishga kirishdik.

NANOZARRALARNI QISHLOQ XO'JALIGIDA QANDAY QO'LLASH MUMKIN?

Hozirgi vaqtda qishloq xo'jaligi sohasida virusli, bakteriyali va zamburug'li kasalliklar ko'paygan. G'o'za endigina chinbarg chiqarayotganda qurib qoladi. Bu fanda fuzarioz qurish deyiladi. O'simlikning ildizi chiriydi; bug'doyga sariq zang tushadi, issiqxona ekinlari ham turli kasalliklardan aziyat chekyapti... Xullas, sanasak bunday muammolarning adog'i yo'q. Chunki vaqtda ularga qarshi kurashishda katta xatoga yo'l qo'yildi: biologik usulda emas, kimyoviy vositalar – agrozarharlar bilan yo'qotish maqsad qilindi. Oradan yillar o'tdi, muammolar

hal bo'ldimi? Aksincha, yangi muammolar yaraldi. Biz o'z qo'limiz bilan o'simlik "o'lati va vabosi"ning yangi-yangi avlodlarini dunyoga keltirdik. Negaki, virus va bakteriyalar kimyoviy moddalarga moslashib borish qobiliyatiga ega. Endi eski vositalar foyda bermayapti. Shu bois, bunday "o'lat va vabo"ni nanozarralar bilan cheklash – muhim va istiqbolli usuldir. Bu usulni aniq me'yorlarda o'rganib, joriy etish lozim.

“BIOAZOT” BIOPREPARATINING O'ZI NIMA?

Ilmni xoslar uchun deiyish mumkin. Uning murakkabligini bor bo'yicha tushungani uchun ham olim olim-da. Biroq olimning vazifasi faqat ilm qilish emas, balki ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilishga hissa qo'shishda ham ko'rinadi. Masalan, bizning laboratoriyadagi yo'nalishlardan biri – qishloq xo'jaligida mineral o'g'itlar sarfini kamaytirish, hatto ularidan voz kechib, yangi turdagi biologik o'g'itlarni joriy qilishdan iborat. Shu maqsadda biz "Bioazot" biopreparatini taklif qildik. Bu preparat joriy yilda ham sinovdan muvaffaqiyatli o'tdi va mineral azot o'rmini to'liq bosdi. U tuproqda ko'payib, o'simlikka biologik holdagi azotni yetkazib beradi.

Xo'sh, "Bioazot" biopreparatining o'zi nima? Uning asosini tirik hujayra – havo azotini o'zlashtiruvchi *Azotobacter chroococcum* bakteriyasi va o'simlik uchun foydali tabiiy birikmalari – polisaxaridlar, vitaminlar, aminokislotalar tashkil etadi. Bakteriya o'simlik ildizida ko'payib, havodagi 78 foiz azotni o'zlashtirib, biologik azot – oqsil, polipeptid, aminokislota ko'rinishida o'zlashtiriladigan moddaga aylantiradi. Sodda qilib aytganda, havodagi azot bilan dehqonchilik qilish imkonini yaratiladi. Bu azot tirik modda bo'lib, o'simlik ham tirik organizm sifatida undan ko'proq foyda ko'radi.

Bir narsani alohida ta'kidlash lozim, hozirgi qishloq xo'jaligida mineral o'g'itlardan samarali foydalanishning aniq tizimi yo'q. 100 kilogramm mineral azot tuproqqa berilgach, uning teng yarmi havoga uchib ketadi. Faqat 15 foizigina o'simlik o'zlashtiradi. Bu esa ulkan isrof demakdir. Shu bois ham ushbu muammoga barham berish uchun biopreparatlar joriy etilmoqda.

Yana savol tug'iladi: biologik o'g'itlar nega kerak? Mineral o'g'itlar yetarli emasmi? Albatta, mineral o'g'itlar bor, lekin ular yillar davomida atrof-muhitni ifloslantirmoqda, sug'orishga suv ham tortilib bormoqda. Mineral o'g'it suvda erimas ekan, o'simlikka singishmaydi. Ilgarilari g'o'za to'r't-besh martalab sug'orilardi, hozir ayrim viloyatlarda bir-ikki marta suv ichadi, vassalom. Demak, g'o'za butun umri davomida faqat bir-ikki bor oziqlanmoqda. Hosildorlik va daromad shunga yarasha tushib ketyapti. Nima qilish kerak? Yangi, samarali va arzon usullarga o'tish darkor. Bu – zamon taqozosi. Qisqasi, yemakni o'ylasang, avvalo, tuproqni boqishing kerak. Bu talabga moslashmasak, qishloq xo'jaligi samarasiz, faqat xarajatlil sohaga aylanadi. Shu bois biologik o'g'itlar bugun juda muhim.

Shu bilan birga, qishloq xo'jaligi ekinlarini kasalliklardan himoya qilish uchun ishlatilayotgan zaharlarning ham miqdori, ham salbiy ta'sirini biologik vositalar bilan kamaytirish mumkin. Menimcha, bolalarda ko'payib borayotgan og'ir kasalliklar sababi ham aynan ana shu zaharlar bilan bog'liq.

Xullas, hozirgi ahvolimiz haqida yaxlit tasavvur hosil bo'ldi deb o'ylayman. Biz tanqidiy fikrlashimiz, o'z ishimizga baho berishni o'rganishimiz va zarur islohotlarni amalga oshirishimiz kerak. Aks holda, kelajakda ishlab chiqaruvchi emas, sotib oluvchiga aylanamiz. Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun esa, albatta, faol ishlab chiqaruvchiga aylanishimiz lozim.

Baxtiyor RASULOV,
biologiya fanlari doktori

ORAMIZDAGI ODAMLAR

QAPCHIG'AYLIK QARCHIG'AY

Chimyon bilan Polosonning naq o'rtasida, magistral yo'l yoqasida, qirlar orasida Qapchig'ay otlig' qishloq bor. Nominig o'zidan o'tmish nafasini sezgandirsiz. Manbalarda kelishicha, bu so'zning tub ildizi mo'g'ulcha bo'lib, "dara", "o'tish qiyin bo'lgan joy" kabi ma'nolarni anglatadi. O'shandayam biznikilar ikki tomonda turib, bosqinchilarning rosa ta'zirini bergan ko'rinadi.

Aholi uylariga yondosh bu tepaliklar yaqin-yaqin gacha quyoshda kuyib, jizg'anagi chiqib yotardi. Qishloq xo'jaligida ro'y berayotgan tub islohotlar samarasi o'laroq bu yaydoqlarda uch-to'rt yil ichida yuzlab gektar tokzorlar paydo bo'ldi.

Hammaning nimagadir ishqibozligi, qattiq berilgan bir hunari bo'ladi-ku, desangiz, bog'bonning ham ashaddiysi bo'larkan. Abduvohid Mamatqulov – ana shunday yuragida o'ti borlardan, "Islom" fermer xo'jaligi rahbari. Uch gektar uzumzorni parvarish qiladi. Abduvohid akani yaxshi ma'noda o'qimagan olim desak bo'ladi. Bog'dorchilik ilmidan boxabar, soha yangiliklaridan, dunyodan voqif odam. Hovlisida qo'lbo'la laboratoriya ham bor. Doim izlanishda, yangi navlar daragini ehsitasa, dunyoning u burchagidan bo'lsa ham, Qapchig'ayga olib kelmaguncha ko'ngli joyiga tushmaydi. O'zimizning iqlimda sinab ko'radi, tabiatini o'rganadi, tajriba qiladi. O'xshasa, qo'shni bog'bonlarga ilinadi.

– Abduvohid aka, gap-so'zingiz bama'ni, olim odamga o'xshaysiz. Ilmiy darajangiz ham bormi? – deb qiziqaman. – Ilmiy daraja... O'ttiz yildan berisi yer ichidaman, – deb vazmin gap boshlaydi mezbom. – O'zim dehqonning bolasi, diplom beradigan o'qishlarga hafsala qilmadim. Yerga mehr berdim, Xudo rizq-ro'zimni yerdan undirib berdi. Ish faoliyatimni kichkina bog'dan boshlagan bo'lsam, tinmay izlandim, bilmaganimni ustozlardan so'rab o'rgandim. Umrinni shu sohaga bag'ishladim. Bilasiz, Oltiariqda meva-cherava mo'li. Ayniqsa, uzum. Asosiy daromadimiz eksportdan. 2018-yil biz ham dunyoning qo'yniga qo'l solib ko'r'dik. Dubayga "Rizamat ota"dan bir quti namuna jo'natdik. Lekin shartnomaga bozorboshisi unamapti. Nimaga desam, bir donasini kesib ko'rib, "Urug'i bor ekan, hozir urug'siz uzumga talab yuqori", deganmish (o'ygacha cho'madi bog'bon akamiz).

Qadrli gazeton, bog'bon akamiz o'yini o'ylab tursin, orada men ham sizga aytalarimni shipshitib o'tay. Jadidlik harakatining ilk kurtaklari Qirimda potrab ochilgan bo'lsa, ozodlik epkini uning iforini Turkistonga keltirdi. Ma'rifatparvar bobolarimiz bolaridek yelib-yugurib nektar to'pladi, harakat yoyilib gurkiradi. Abduvohid akani ham yangilikka ilhomlantirgan inson o'sha Qrimdan Rustam ismli olim yigit ekan. Tarixdan bilasiz, qattol tuzum jallodlari qarodosh qrim-tatarlarni uch kecha-kunduz ichida yoppasiga o'z vatanlaridan surgun qiladi. Rustamning oilasi ham o'sha talotumlarda biz tomonlarga kelib qolgan. Asli Andijonda tug'ilgan Rustam o'n to'rt yoshida "ajdodlar chorlovi"ga javoban oilasi bilan ota yurtiga qaytib ketadi. Lekin O'zbekistondan, et-u tirmoq bo'lib ketgan jigarlaridan qanday uzilsin?!

Qisqasi, Abduvohid aka shu olim do'stidan ulgi oldi, Yevropa, Amerika tajribasini o'rgandi. Shundaymi, Abduvohid aka?

– Shunday. Birinchi muvaffaqiyatsiz urinishdan keyin o'zimcha xulosa qildim: "Ha, demak, dunyo bozori urug'siz uzumga o'tibdi". Yon-verimga qarasam,

hamma yoq bir xil, yangilik yo'q. Jahonga bo'ylashmasak bo'lmaydi, dedim. Jahon bozorida talabgir navlarni yetishtirib, o'zimizda ko'paytirishni maqsad qildim. Birinchi o'rinda negizga e'tibor qaratdik. Poydevor mustahkam bo'lsa, devoring qulab tushmaydi. Qrimdan ikki yuz dona payvandtag olib keldik. Payvandtag degani bu hosil olishga mo'ljallangan nav ulanadigan ildizli ko'chat. Bilsangiz, Yevropa davlatlarining to'qson foizi shu usuldan foydalanadi. Payvandtagning dunyoda yuzdan ortiq turi bor. Bizda o'ttiz xili ommalashgan. Bugun eng a'loisi mana shu Amerika payvandtagi – Kober 5BB bo'lib turibdi. Unga ulangan tokning hosildorligi biznikidan 20-30 foiz ortiq. Yevropada bir gektar uzum bog'idan 90 tonna hosil olishar ekan. Tasavvurga sig'dirish qiyin, to'g'rimi? Bizda 50 tonna uzum solgan bog'lar "charchab" qoladi. Tagiga ming ishlov bering, o'g'it soling – ko'tarolmaydi. Mana shuning uchun payvandtag tanlashda gap ko'p. O'zimizda "So'g'diyona" degan gigant uzum bor. Urug'i bo'lmaydi. Birinchi shundan ekdim. O'zbekistonda eng etdor mayiz shu uzumdan chiqadi. Urug'siz navlarning yana bir yaxshi tarafi – mabodo bozorda ketmay qolsa, mayiz qilib sotsangiz bo'ladi. Shu-shu, izlanib-izlanib, yangi navlarni o'zimizning sharoitda sinab ko'ra boshladik. Amerika, Fransiya, Janubiy Koreya, Yaponiya, Hindistondan qalamcha buyurtma qilib keltirdik, turli navlardan bir gektar yerga payvand qildik. Hozir bog'imizda uzumning saksondan ortiq xili mavjud. Hosilga kirganiga ikki yil bo'ldi. Yesangiz karsillab, mazasi og'izda qoladi. Har birining o'ziga xos ta'mi bor, dimog'ingizga shirin hid uriladi. Bir xilidan gul, boshqasidan rayhon isil keladi. Hatto olma, banan ta'mini beradiganlari bor.

Bog'bon bizga mehnatlari samarini ko'rsatgisi, batafsil tushuntirgisi keladi, aytadigan gapi ko'pligidan qay birini oldin, qaysini keyin aytishga shoshib, tutilib-tutilib qoladi. Qilayotgan ishdan zavq-shavq tuygan insonlarda shunday bo'ladi. Uning hayajoni bizga ham yuqib, ichimiz qiziydi. Mezbonga ergashib, sekin uyga ichkarilaymiz.

– Bu xona mening laboratoriyam. Qarang, bu qutilar kichkina ko'ringani bilan hozir ichida ikki yarim mingta nishona bor. Bu – ikki yarim gektar bog' degani. Ko'chatlar kuzga tayyor bo'ladi, keyinchalik o'zidan qalamcha ko'paytirib, so'rganlarga tekinga tarqatamiz. Chunki hosilni qancha ko'paytirsak, eksport hajmi shuncha oshadi. Chef elning katta firmalari katta oxurda yem yeydi. Deylik, menda bir tonna uzum bor, lekin yakka o'zim katta bozorga kirolmayman. Dengizga qayiqda chiqilmaydi. Yuz tonna yetkazib beraman desangiz, zunda shartnomaga taklif qiladi. Yuz tonna hazil gap emas, ammo bog'bonlar birlashib evini qilsak bo'ladi. Endi yangiliklardan gapirsam, Hindistonda Vijay Shankar Desi ismli seleksioner oshnam bor. Shankarlarning yaxshisi (kulib). Shu odam uni bunga chatishtirib, dunyoga mashhur yangi nav yaratdi. "VCD" deb o'z ismining bosh harflaridan ot qo'yg'an. Uzunning donasi o'tacha "Shudring" bodringiday, urug'i yo'rtqa. Uning oldida "kelinbarmog'imiz" ham kaltalik qilib qoladi. Yaqinda shu navdan ham keltirdim. Manavi qalamchalarga bizga suvqog'ozda o'ralgan holda keladi, – deydi Abduvohid aka sohibkor bog'bonlarga xos mehr bilan nish otgan ko'chatlarga suqlanib. – Yerga o'tqazguncha tayyorlov bosqichlaridan o'tadi. Hozir tinim davrida, bizda harorat issiq, shuning uchun muzlatkichga qo'ydik. Haroratni asta-sekin pasaytirib, oxiri minus bir, ikkiga tushiramiz. Chunki qirov ko'rgan kaltaklarning joni qattiq bo'ladi, kasalga chalinavermaydi. Shu tartibda qalamchalari 15–20 kun uyquga ketadi. Keyin qutidan chiqarib, ikki-uch kun uy havosiga o'rgatamiz. Orada quyoshga olib chiqib, qayta kiritib turamiz. Bir haftadan so'ng issiqxonaga o'tkazamiz. Bizda payvand mavsumi boshlanadi-ku, ana o'sha paytga rosa tayyor bo'ladi.

Yana yaponlarning "Ruby Roman" uzumidan bor. Mana bu qalamcha o'shandan. Rangi qizil, dumaloq, donasi yong'oqdek keladi. Hozir dunyodagi eng qimmat uzum shu. Bozorda hayratlanarli narxda sotiladi. 2020-yil Yaponiyadagi kimoshdi savdosida bir boshi 11 ming dollarga sotilgan! Sababi tengsiz sifat va kamyobligidan.

"Shine Muscat" navi ham Yaponiya-niing ilmiy-tadqiqot instituti mahsuloti. Donasi yirik-yirik, bittasi 13 gramgacha tosh bosadi. Yevropa bozorlarida narxi 60 yevrodan boshlanadi. Bilsangiz, bizning aksar uzumlar po'sti yupqa bo'lganidan yomg'ir, do'l urganda yoriladi, katta muzlatkich kameralarida ham uzoq muddat saqlab bo'lmaydi. A, bu

uzumdan uch-to'rt boshni tajriba uchun tokda qoldirdim. Oxirgi yomg'irlarda ham bandida turgan edi. Qani, nima bo'larkin, deb kuzatdim. Bir donasi ham yorilmadi. Yangi navlarning afzalligi shunda. Hali sotish uchun ozlik qiladi, bir bosh, ikki bosh qilib sovg'a qilib berib turibmiz. Yana shu "shayn muskat"ning Xitoydan kelgan ko'k navi ham bor. Ko'rinishi zo'r-u, yesangiz maza-matra yo'q. Uzum degani chiroyiga yarasha totli bo'lsa-da. Ko'pchilikka manfaatli bo'ladi, deb yaxshi niyatda "Avatar uzumchilik" degan telegram guruhi ochgandim. Yaxshi yurib ketdi. Hozir obunachilar soni ikki yuz mingga yetib qoldi. Viloyatlardan tortib Qoraqalpog'dan, Tojikiston, Qirg'iziston, Qrim tomonlardan do'stlarimiz qo'shilgan. Ular ichida ishga endi kirishgan bog'bondan tajribali mutaxassislargacha bor. Kimning nima savoli bo'lsa, kirib bemalol so'raydi, tajribamizdan kelib chiqib maslahat beramiz. Shu tarzda uzoq-yaqindagi dehqon, bog'bonlar doimiy muloqotda bo'lamiz, fikr almashamiz. Ziroot ham tirik jon. Qo'qqis sovuq tushib qolishi, kasallik tarqalishi mumkin. Darrov bir-birimizni shu yerda ogohlantirib, chora-tadbirini ko'ramiz. Hammasiga manfaatli. Xullas, shunaqa, tirishib yotibmiz-da, aka...

Qadrli gazeton, qishloq odamining yerga munosabatini ko'rib qoyil qolmay ilojingiz yo'q. Chaqaloq atak-chechak qilib oyoqqa turguncha qancha mehr, e'tibor ko'rsatilsa, bir nihol bo'y cho'zib, qaddini rostlashi uchun ham shuncha parvarish kerak. Ungacha dehqonning halovati, bog'bonning oromi bo'lmaydi.

Gap ko'p-u, ko'mir oz. Vodiay xalqi odamoxun, mehmondo'st emasmi, qarasak, bog'bon akamiz gapni sekin aylantirib, bizni olib qoladigan – Rishton oshining ta'rifiga qiyatli. Hali qilajak ishlarni vaj qilib, qahramonimiz bilan qo'lni mahkam siqib xayrlashdik.

Taraqqiyot hech bir sohani chetlab o'tmaydi. Hamma zamonlarda yangilikni kimdir boshlab beradi, sinovdan o'tgan tajriba ommalashib, soha yanada rivojlanadi.

Abduvohid Mamatqulovning ham izlanishlari o'z samarasini berib, egzu niyatlari ro'yobga chiqsin! Hali bu ko'chatlar kuchga to'lib, larzon-larzon bog'lar bo'lajak! Birinchi navbatda O'zbekistonning eksport salohiyati ortadi, jahon ayvonida yurtimiz nufuzini ko'taradi. Ertaga rastalarda tovlanib turgan uzumdan tatib ko'rgan arab-u ajam, hind-u xitoy, olmon-u farang "Bu ajoyib ta'mli uzumlar qayerdan?" deb so'raydi. O'shanda biznikilar qadoqni burib, "o'zingiz o'qib oling" degandek katta harflarda bitilgan yozuvni ko'rsatadi: "Made in Uzbekistan!"

Jamoliddin BADAL

UYG'OQ XOTIRA

Prezidentimizning “O‘zbekiston xalq artisti Botir Zokirov tavalludining 85 yilligini keng nishonlash to‘g‘risida”gi qarorini estrada qo‘shiq san‘ati muxlislari cheksiz quvonch va sevinch yoshlari bilan kutib olgani yodimizda. Chunki ushbu hujjat san‘atimiz va madaniyatimiz olamida tarixiy hodisa bo‘ldi.

Hamon esimda, Botir Zokirov hayotlik paytida 50 yillik yubileyini o‘tkazish arafasida “O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati” gazetasiga maqola tayyorlash uchun u kishi bilan suhbatlashgan edim. Ulug‘ san‘atkor bilan har galgi uchrashuv men uchun betakror bayram edi.

– Xudo xohlasa, yubileyini respublika “Kino-chilar uyi”da o‘tkazmoqchiman. Foyeda chizgan kartinalarim ko‘rgazmasi bo‘ladi. Qo‘shiqlar katta zalda ijro etiladi. Iloji boricha maqto‘v so‘zlar bo‘lmaydi. Odamlar gapdan bezor bo‘lgan. Maqtovdan nari yurgan yaxshi. Bu muxlislarim oldida o‘ziga xos ijodiy sarhisob bo‘ladi. Hammasi erkin tarzda o‘tkaziladi, – deb niyat qilgan edi o‘shanda Botir Zokirov.

Afsus-nadomatlar bo‘lsinki, u kishining bu yorug‘ va ezgu niyatlari, ajoyib orzulari amalga oshmadi. Buyuk san‘atkor og‘ir kasallik tufayli 1985-yil 23-yanvar kuni 49 yoshida vafot etdi. Yubiley o‘tkazilmay, armon bo‘lib qolib ketdi. So‘ng bizga noma‘lum sabablarga ko‘ra turli bahonalar, keraksiz gap-so‘zlar bilan san‘atkorning 60, 70 va 80 yillik tavallud kunlari nishonlanmadi.

Qaror e‘lon qilingan kuni Botir Zokirovning ukasi, O‘zbekiston xalq artisti Farrux Zokirov bilan O‘zbekiston davlat konservatoriyasida uchrashib qoldik. Biz yuraklarimizga bayram olib kirgan bu xushxabarni eshitib, bir-birimizni quchoqlab, yig‘lab yubordik. Bu haqiqat jamol ko‘rsatgan lahzalarda paydo bo‘lgan sog‘inch va quvonch yoshlari edi.

– Allohga shukur, Prezidentimiz sharofati bilan Zokirovlar sulolasining ko‘p yillik orzusi ushaldi, – dedi Farrux aka hayajon bilan ko‘z-yoshlarini artarkan...

Biz yuqorida qabul qilingan qarorning zavq-u shavqidan o‘zimizga kelmay turib,

Prezidentimizning ibratli tashabbusi bilan “O‘zbekiston davlat konservatoriyasi huzurida Botir Zokirov nomidagi milliy estrada san‘ati institutini tashkil qilish to‘g‘risida”gi qarori ham e‘lon qilindi.

Yana bir quvonchli hodisa: Botir Zokirovning 85 yilligi keng nishonlangan kunlarda poytaxtning muhtasham maydonida ulug‘ san‘atkorning mahobatli haykali ochildi.

Bir so‘z bilan aytganda, bizdan ancha uzoqlashtirilgan Botir Zokirovning muborak nomi va betakror ijod maktabi qaror tufayli to‘la-to‘kis o‘zimizga qaytdi. Botir Zokirov qaytadan dunyoga keldi, qaytadan tug‘ildi.

Botir Zokirov kundaligining 1952-yil 20-avgustda yozgan ilk sahifasini shunday so‘zlar bilan boshlaydi: “Men o‘z kundaligimni ajoyib yoshligimning eng baxtiyor kunlaridan – bola-ligimning ilk orzulari ro‘yobga chiqqan kunidan boshlagim keladi...”

O‘sha kuni men Toshkent davlat konservatoriyasi vokal fakulteti tayyorlov bo‘limiga muvaffaqiyatli imtihan topshirdim. O‘sha daqiqalarda mening sahnada turib hassos va talabchan tinglovchilar qarshisida kechirgan cheksiz hayajonlarim, iztiroblarim kuylashim bilanoq tumanday tarqab ketdi.

Imtihonlardan so‘ng o‘qishga qabul qilingan

“alo‘chi”lar qatorida mening ham familiyamni aytishganida dastlabki hayajonlarim bamisli quvonchga aylandi. O‘sha kundan boshlab men musiqa ehromi – konservatoriya talabasi bo‘ldim, o‘sha kundan boshlab sevimli mashg‘ulotimning sarhadsiz ummoniga sho‘ng‘idim...”

– Botir doimo ishlashni, tinimsiz ijod qilishni va to‘xtovsiz izlanishni yaxshi ko‘rardi, – deb xotirlagan edi taniqli kompozitor Enmark Solihov. – U mehnat qilgan sari rohatlanardi, ilhomlanardi. Biror boshlagan ishini poyoniga yetkazmaguncha tinmasdi. Qisqa vaqt ichida o‘zi tashkil qilgan milliy orkestr shuhratini sobiq Ittifoqqa olib chiqdi. Moskva, Sankt-Peterburg shaharlariga ustma-ust gastrollarga bordi. Nur bor joyda soya bo‘lganidek, o‘zimizda orkestrni ko‘rolmaydigan g‘ayurlar paydo bo‘ldi. Ular turli bahonalar bilan orkestr faoliyatini yerga urishga ko‘p bor urindilar. Bularning hammasi uning sog‘ligiga juda yomon ta‘sir qildi. Oqibatda kasallik uni jarrohlik stoliga yotqizdi...

Uning repertuari go‘zal va betakror qo‘shiqlari bilan boyib bordi. Muxlislar soni ko‘paygandan ko‘paydi. Endi uni shon-shuhrat chulg‘ay boshladi. Lekin Botir Zokirov mashhurlikka, nomdorlikka ruju qo‘ymadi. Qo‘shiqdan qo‘shiqqa yuksalib boraverdi. Uni mashhur qilgan qo‘shiqlardan biri “Arab tangosi” edi.

1958-yil Moskvada o‘tkazilgan “O‘zbek san‘ati va adabiyoti” dekadasiida mashhur arab bastakori Farid al-Atroshning (kompozitor Yan Frenkel qayta ishlagan) “Arab tangosi” qo‘shig‘i birinchi marta yangradi. Yangradi-yu, chaqmoq yanglig‘ Botir Zokirov nomini qo‘shiqsevarlar qalbiga muhrladi. Bu kutilmagan katta omad va kelajakka ishonch edi. Mazkur qo‘shiq nomi bilan minglab nusxalarda uning plastinkalari chop etildi. Qo‘shiq unga olamshumul shuhrat keltirdi...

Botir Zokirov san‘atining betakror sir-sinoati, yuraklarni zabt etib kelayotgan jozibasi, umr-boqiyiligi, uning bebaho sehri va qudrati – milliy nolalar bilan yo‘g‘rilgan dardli va shirador ovozi.

Bu nolaning nolasini topgan ovoz. Bu tengsiz ovozda – uning buyuk ilohiy iste‘dodi mujassam.

Bu qudratli ovozda shiddat bilan yongan yurakning dardli nidolari bor.

Bu chaqmoqday ovozda jasorat, mardlik va millat g‘ururi jam.

Bu daryoday toshqin tovushda qalblarni kuy-qo‘shiq ummoni sari oqizib ketadigan mo‘jiza to‘la seyr bor edi.

U jahon sahnalarini mardona va o‘ktam o‘zbek ovozi bilan zabt etdi.

U san‘atsevar pariylklarni fransuz tilida kuy-lab batamom hayratga soldi.

U Parijda jahon estrada san‘atining muqaddas obidasi hisoblanadigan “Olimpiya” estrada teatri sahnasini ikki marta ishg‘ol qilib, o‘zbekning faxri va iftixoriga aylandi.

U dilbar va betakror qo‘shiqlari bilan Sobiq sovet davridagi qardosh ellarni hamisha hayajonga ko‘mib kuylardi. Uni barcha xalqlar o‘z san‘atkoriday ardoqlab, e‘tirof etib, “Bizning Botir Zokirov” deb faxrlanar edi. Ko‘plab davlatlarning hashamatli konsert zallarida oylab berilgan konsertlariga muxlis-lari to‘ymas edi. Uni hamisha orziqib kutar edilar.

Sobiq sovet davlati qanchalar qudratli va kuchli bo‘lmasin, Botir Zokirov uni mardona va jozibador ovozi bilan zabt etib, ulkan mamlakatdagi barcha xalqlarni hayrat va hayajonga solgan o‘zbekning oltin ovozi edi. Xudo bergan bu san‘at zargarining oltin ovozi asl edi, sof, toblangan va jarangos edi...

Ashurali JO‘RAYEV,
O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan jurnalist

SHUKRONASI VA HAMIYATI BUTUN ODAM EDI

– *Iste‘dodli shoir Muhammad Yusufning har bir she‘ri millionlab qalblarni zabt etgani, o‘z ohangicha qo‘shiqlarga aylanib ko‘ngildan joy olgani bor gap. Har ko‘ngilda so‘nmas muhabbat uyg‘otgan shoirimizni xotirlab uning rafiqasi, Muhammad Yusuf nomidagi fond rahbari, “Fidokorona xizmatlari uchun” ordeni sohibasi, shoira Nazira As-Salom bilan suhbatlashdik.*

– Nazira opa, odatda shoirlar iqtidori haqida so‘z borsa, ularning lug‘at boyligi qanchalik tosh bosishi-ga qaraladi. Shu ma‘noda chin shoir ijodi xalq tafakkurining zalvorini ko‘rsatadi. Muhammad Yusuf ana shu tafakkurni to‘la his qilgan, boyitgan, quyma, xalqona ohanglari bilan barchanang yuragidan birdak chuqur joy olgan ijodkor edi. Bunday sharaf, mas‘uliyat yuki yengil emas, albatta. Ko‘p yillar shoir bilan hamnafas, hamqadam yashagan inson sifatida bugun mana shu joyda – uning haykali poyida ko‘nglingizda qanday hislar kechmoqda?

– Bilasizmi, men uchun eng katta quvonchli voqea – Andijonda shoir nomi bilan ataluvchi ijod maktabi tashkil qilingani, maktab oldida Muhammad akamning byusti o‘rnatilgani va maxsus xiyobon barpo etilgani bo‘ldi. Ana shu xayoli ishlar uchun ham davlatimiz rahbaridan cheksiz minnatdorligimni bildirib o‘tmoqchiman. Yurtboshimiz ijod maktabiga tashrifi chog‘ida uning o‘quvchilariga qarata: “Muhammad Yusuf xalqimiz sevgan samimiy shoir, vatanparvar inson edi. Sizlar uning munosib davomchilari bo‘lishingiz kerak. Buning uchun bir daqiqayam vaqtlaringizni behuda o‘tkazmay, ko‘proq o‘qib, tarixga uyg‘oq boqib kamolga yetishlaringiz zarur. Eng katta boylik – ma‘naviy boylikdir”, degan edi. U kishi aytgan bu sharafli so‘zlar nafaqat oilamiz, balki butun she‘rsevar xalqimiz uchun katta ibrat va iftixordir, deb bilaman.

Men avvallari poytaxtimizda ham Muhammad Yusuf xotirasiga bag‘ishlab biror xiyobon yoki xotira makoni barpo etilishini orzu qilardim. Ana shu ezgu niyatim bilan hamohang tarzda Adiblar xiyobonining tashkil etilishi unutilmas

voqea bo‘ldi. Unda Abdulla Oripov, Ozod Sharafiddinov, Erkin Vohidov kabi ulug‘ ziyolilarimiz qatorida Muhammad akaning ham haykali qad rostlashi juda katta hodisa bo‘ldi. Chunki hammayam Andijonga borolmaydi. Ammo poytaxtimizdagi haykal oldiga kelib, shoir xotirasiga ehtirom ko‘rsatish imkonini bor...

– Shoir she‘rlarini o‘qirkansiz, har birida ulkan dard sezasiz...

– Dardi yo‘q shoir chin shoir emas. Asl shoirming yuragi og‘risa, vatanining dardi bilan og‘riydi. Uning quvonchi ham, shodligi ham, iztiroblari ham xalqiga daxldor bo‘ladi. Shoirmi oromidan kechtirgan, bedor qilgan ham, ulg‘aytirgan ham, pirovardida elga suyuqli qilgan ham shu dardlar bo‘ladi, aslida. “Qora quyosh”, “Ko‘hna quduq” dostonlarini yoki “Bosmachilar”, “Cho‘lpon”, “Usmon Nosir”, “Qodiriy bobo”, “Fayzullo bobo”larni o‘qib ko‘ring. Barchasida adolatsiz tuzumga isyon, uyg‘oq dard bor. Ezilgan, o‘z erkiga ega bo‘lmagan xalq dardi shoirimizni behalovat qilgan. Afg‘on mavzusiga oid she‘rlari ana shu og‘riqlar hosilasidir.

– Bu dardkashlik bevosita ularning xalqqa, zamanga yaqinligi, soddaligi, samimiyligi, hayotsevarligidan ham bo‘lsa, ajabmas.

– Muhammad aka haqgo‘y va halol inson edi. Xalqona hayot tarzini, tabiat bag‘rida bo‘lishni, bolalar ovozi eshitishni yaxshi ko‘rar, oddiy, mehnatkash insonlar bilan suhbat qurish u kishiga ilhom berar edi. U kishining yuragiga qishloq hayoti, ona zamin hidi

birday yaqin bo‘lgan. She‘rni ilhom bilan o‘qishni xush ko‘rardi. Ba‘zan o‘ychan, shoirona xayolot olamiga sho‘ng‘ib ketardi. Shunday kezlarda yana bir go‘zal she‘r, betakror asar tug‘ilishini anglab entikardim.

Mehmonnavozlik, do‘stlar davrasida samimiy gurunglar zavqi hayotiga mazmun berar, aksincha, soxtalik, ikkiyuzlamalik va jur‘atsizlikdan ko‘p ranjirdi. U kishi yurakdan gapirar, dilida nima bo‘lsa, tilida ham o‘sha edi. Faqat manfaat ortidan quvadigan ayrim kimsalardan uzoqroq bo‘lishga harakat qilardi. Har qanday sharoitda ham xolis, haqiqat tomonda turardi. Amal-martaba u kishi uchun aslo qiziq bo‘lmagan. Chinakam martaba-maqom xalq muhabbati, yurt tinchligi va xotirjamligida deb bilardi. Qalb pokligi, toza so‘z hayotining ikki naqshi bo‘lgan. She‘rlarida ham ana shu poklik, tozalikni hamisha saqlab, bunga qat‘iy amal qilgan, so‘z uvolidan qo‘rqqan. Mustabid tuzum davrida ham erkinlik haqida dangal gapirar, she‘rlarida ham bunga ko‘p murojaat etar, yo‘qolib borayotgan qadriyatlar uchun kuyinib, “Do‘ppi kiyamay qo‘ydi odamlar” kabi kinoyali, dilo‘rtar she‘rlarini o‘zi ham yaxshi ko‘rib o‘qirdi.

– Taniqli adabiyotshunos Ozod Sharafiddinov Muhammad Yusuf haqida “Uning xalqona samimiyatini yozish osongana tuyuladi satrlarga. Qani, yozib ko‘ring-chi! Xudo yuqtirgan iste‘dodning so‘zi betakror, betimsol bo‘ladi. Muhammadjon Xudo bergan shoir”, degan edi. Aytgich, shoir iste‘dodining siri nimada edi? U kishi qanday kitoblardan ilhomlangan? Kimlarni o‘ziga ustoz deb bilardilar?

– Muhammadjon akam xalq og‘zaki ijodini, dostonlarini qo‘ldan qo‘ymay o‘qirdilar. Maxtumquli, Yunus Emro, Mashrab asarlaridan cheksiz zavqlanardilar. Erkin Vohidov va Abdulla Oripovni avliyo darajasida ardoqlardi. Murakkab, tushunish qiyin bo‘lgan to‘qima, ruhsiz she‘rlarga ko‘zlari tushsa, jahllari chiqib ketardi. “Bu ‘dono’lar o‘z onasiga, bolasigayam shu tilda gapirarmikan?” deb jig‘ibiyron bo‘lardilar. Taniqli rus shoiri Sergey Yesenin ijodini juda yuqtirardi. Esimda,

qaysidir uchrashuvda shoir Shukur Qurbon “Muhammad Yusuf – o‘zbekning Yesenini” deb ta‘rif bergan edi. She‘r o‘quvchini qiynamasligi kerak, tandir-nondek issiq va qadrdon bo‘lishi kerak, deb ko‘p takrorlardir. Shoir nasrni ko‘p o‘qishi shart, yoshlarimizning eng katta kamchiligi shu – kam proza o‘qiydi, deya kuyinardi. Hozir sun‘iy intellekt “she‘r yozyapti”, “qo‘shiq aytaypti”. Lekin ming yildan keyin ham bu qalbaki idrok Muhammad Yusufdek asl shoirlar ijodidagi samimiyatni, toza ruhiyat va asl milliylikni berolmaydi. Bu tomondan ko‘nglim tinch.

– Yurtimizda Muhammad Yusuf she‘rlarini yod olmagan, qo‘shiqqa aylanganlarini jo‘rovov kuylamagan inson kam. Mana, kuni kecha futbol bo‘yicha Osiyo chempioni bo‘lgan o‘smirlarimiz zavq-u shavqqa to‘lib, “Ulug‘imsan, Vatanim” qo‘shig‘ini hayqirib kuylashdi. Menimcha, ana shu ko‘tarinki surur ham g‘alabalarga ma‘lum ma‘noda omil bo‘ldi.

– Chinakam iste‘dodga zamon ham, makon ham daxl qilmaydi, qilolmaydi. 2001-yil iyul. Boshimga osmon qulagandek bo‘ldi. O‘sha kunlarni eslashdan bezib qolganman. Yana mudhish fojiani boshqatdan yashashga to‘g‘ri keladida. O‘shandan beri ijodga qo‘lim ham, ko‘nglim ham bormay, faqat u kishining yodi bilan ovunib, o‘zimni chalgitib yashab kelayman. Muhammad akamning kitoblarini chop ettirish, qayta tayyorlash kabi yumushlar menga taskin beradi. Yaqinda ijod stoli g‘aladonida qolib ketgan, chop etilmagan she‘rlarini nashrga berdik. U kishi “Kuygan joydan kuy chiqadi”, deb to‘g‘ri aytgan ekanlar. Qo‘lyozmalarni varaqlab, rostdan ham Muhammad akam olovdek yonib, xalq dardida kuyib o‘tgani, chaqmoqdek she‘rlari o‘sha yorqin iztirobning uchqunlari ekaniga yana bir bor amin bo‘ldim.

Bilasizmi, Muhammad aka yoshlar bilan ko‘p ishlagan, hamisha atrofida navqiron qalamkashlar ko‘p bo‘lgan. Qo‘lidan kelgancha ularga g‘amxo‘rlik qilgan. Ana shu ijodkorlarning ayrimlari bugun xalq nazariga tushib, adabiyotda o‘z o‘rnini topib boryapti. Ular meni yo‘qlab kelishganida, to‘y-to‘ychiqlarda, tadbirlarda ko‘rishganda Muhammad aka

naqadar oliyanob ustoz bo‘lgani, uzoqni ko‘ra oladigan donishmand ekani haqida o‘ylayman. Bu ham katta adibning o‘ziga xos xislati ekan, o‘ylab ko‘rsam.

– Nazira opa, bugun o‘zingiz ham ustozning ana shu maslagini davom ettiryapsiz. Yoningizda qizlaringiz Madina bilan Nozima sizga beminnat adabiy dastyor...

– Biz 2003-yili Muhammad Yusuf nomidagi jamoat fondini ochdik. Ikki yildan so‘ng “Oltin qalam” gazetasi faoliyatini yo‘lga qo‘ydik. Bu gazetani yoshlar minbariga aylantirishga intilib, yaxshi insonlarning ko‘magi, qo‘llab-quvvatlovida niyatimizga erishdik. Fondimiz bir qancha grantlarni qo‘lga kiritdi. Iqtidorli yoshlarni, navqiron tarjimon va rassomlarni kashf qilishga bel bog‘lab, ko‘plarining yo‘llarini topishida ozmi-ko‘pmi hissamiz tegdi, tegyapti. Bu yog‘iga ham rejalarimiz ko‘p.

Eng asosiysi, davlatimiz tomonidan yaratib berilayotgan imkoniyatlardan unumli foydalanib, shoirming xotirasini e‘zozlash yo‘lida juda ko‘p ishlarni amal-

ga oshiryapmiz: bir qancha asarlari xorijiy tillarga tarjima qilindi, saylanma asarlari qayta-qayta nashr etilmoqda, she‘rlari asosida aytilgan qo‘shiqlar zavq-shavq bilan kuylanmoqda, sahna asarlari namoyish etilyapti... Bir so‘z bilan aytganda, xalqimizning ardoqli shoiri Muhammad Yusuf go‘zal asarlari orqali biz bilan ikkinchi umrini yashamoqda. O‘lim – tamoman ayriqliq degani emas, ruhiy mushtaraklik har qanday hijrondan baland turadi. Ko‘ring, shoir hamma yoqda – muhabbati ko‘ngilda, otalik baxtida, keksalik gashtida, yoshlarning umidida qayta va qayta jarang sochyapti. Afuski, Muhammad Yusuf bugungi erkini va omon-omon zamonlarni ko‘rmadi. Agar hayot bo‘lganida qanchalar zavqqa to‘lib, yana qanchadan qancha ajoyib asarlar yozgan bo‘lardi. Hayotlik vaqtlarida “Zomin seminari adabiyotimizni reanimatsiyadan hayotga qaytardi”, deb ko‘p ta‘kidlardi. U kishi shukronasi va hamiyati butun odam edi.

Zarnigor IBROHIMOVA
suhbatlashdi.

MUTOLAA

FERUZXONDAN
MEROS MAKTABLAR

Jadidlar oʻz davrida jamiyatdagi barcha sohalarni qamrab olgan qizgʻin faoliyat bilan shugʻullanishgan va ular orasida harakatga asos boʻlgani taʼlim edi. Dastlab taʼlim maskanlarida Ismoilbek Gʻasprali muallifligidagi darslik, qoʻllanmalar oʻqitilgan boʻlsa, qisqa davr ichida mahalliy faollr – Avloniy, Behbudiy, Ibrat, Soʻfizoda, Hamza, Bobooxun Salimov tomonidan darsliklar yaratilib, foydalanishga topshirilgani bu soha maʼrifatparvar bobolarimiz faoliyatida nechogʻli muhim ahamiyat kasb etganidan dalolat beradi. Tabiiyki, oʻlkada jadid maktablari paydo boʻlgan davrda taraqqiyparvar pedagoglarga ehtiyoj katta edi. Eʼtiborli jihati, shunday jarayonda xalq ichidan yangi avlod pedagoglari yetishib chiqdi.

Yaqinda nashr etilgan “Xorazm jadid maktablari” monografiya-sida ana shu davr islohotlari xususida soʻz boradi. Filologiya fanlari nomzodi, dotsent Sayyora Samandar va tarix fanlari boʻyicha falsafa doktori, dotsent Umid Bekmuhammad tomonidan taʼlim sohasidagi bu jarayon Oʻzbekiston Milliy arxivi hujjatlari, “Tarjimon” gazetasida chop etilgan maqolalar hamda qator memuarlar asosida tahlil etilgan. Xorazm jadidlik harakatining Turkiston, Buxoro hududlarida-gidan farqli va oʻziga xos jihatlari mavjud. Bu holat jadid maktablari, pedagoglari faoliyatiga ham tegishli. Xorazmda jadid maktab-lariga nisbatan Turkiston, Buxo-rodagi kabi jiddiy toʻsqinliklar boʻlmagan. Negaki, ushbu mak-tablar, pedagoglarga Xiva hukm-dorlari Feruz, Asfandiyorxon va koʻplab amaldorlarning muno-sabati ijobiy boʻlgan. Shu tariqa 1898-yilda Xiva, Yangi Urganch shaharlarida Feruzxonning xayrixohligi va qoʻllab-quvvatlashi bilan ochilgan ilk jadid maktablarida Muham-mad Vafo, Abdurahmon afandi singari pedagoglar xorazmlik oʻquvchilarga taʼlim bera bosh-lashgan. Qrimda nashr etiladigan “Tarji-mon” gazetasining 1907-yil 30-mart kungi sonida Asfandiyorning “Xiva valiahdi usuli savtiya maktabi ochdirish uchun Barudiy madrasasini tamomlagan ikki muallimni chaqirtirdi, 25-fevralda keldilar, kelishlari bilan maktabda dars boshlaganlari haqida”gi xabar chop etilgan. “Tarjimon” gazetasi Toʻrtkoʻl, Xivadagi pochta tizimi orqali Xorazmga tarqalgan va Feruz-xon, valiahd Asfandiyor, saroy aʼyonlari, mudarrislar, maktab oʻqituvchilari uni doimiy mutolaa qilib borishgan. 1883-yildan 1917-yilgacha boʻlgan davrlarda mazkur gazeta sahifalarida Xorazmda kechayotgan jarayon-larga oid 150 dan ortiq maqola, xabar yoritilgan. Bu davrga kelib qiz bolalar uchun maxsus jadid maktab-lari ham tashkil etila boshlangan edi. Xususan, 1906-1907-oʻquv yilida pedagog Husayin Qoʻshayev turmush oʻrtogʻi Komila Qoʻshayeva bilan Yangi Urganch-da qizlar maktabi ochadi. Bu muhim voqeadan xursand boʻl-gan Feruzxon Urganchga borib, mazkur taʼlim-tarbiya ishlari bilan shaxsan tanishadi va Husayin Qoʻshayevni qoʻllab-quvvatlab, unga bosh-oyoq sarpo kiyyizadi. Xazina hisobidan maktabga yordam berib turishga qaror qiladi. Mazkur maktabda Komila Qoʻshayeva, Maryam Agisheva, Zaynab Siddiqova singari jadid pedagoglari xotin-qizlarga saboq

bera boshlaydi. Ushbu jarayonlarda taraqqiyparvar amaldorlar Mamat mahram, Bobooxun Salimov, Xudoyberganbek Matniyozbe-kovning faoliyatini alohida taʼkid-lash joiz. Ayniqsa, bosh vazir Islomxoʻjaning jadid maktablari, umuman ushbu harakatning ijtimoiy-siyosiy jarayonga ayla-nishida roli katta boʻlgan. Bu borada bir misol keltir-sak. Xonlikda keskin islohotlar oʻtkaza boshlagan Islomxoʻja 1911-yil yanvar oyida Turkiston general-gubernatori huzuridagi diplomatik amaldorga Xivada yana bir yangi usul maktabi ochmoqchiligini bildirgandi. Diplomatik amaldor esa general-gubernatorga “Islomxoʻja Xivada nafaqat xon va amaldorlarning farzandlari bilim oladigan, balki boshqa xivalik yoshlar ham dunyoviy bilim olish imkoniyati-ga ega boʻladigan maktab yoki gimnaziya ochish niyatida ekanligini menga maʼlum qildi. U yoshlarga dunyoviy fanlar oʻqitilsa, mamlakat taraqqiyoti uchun foydali boʻladi, degan fikrda”, deya maʼlumot bergandi. Islomxoʻja shu tariqa 1911-yilda yana bir jadid maktabi ochish-ga erishadi. Mazkur maktab uchun Islomxoʻja Xiva markazida yevropacha usulda qoʻsh qavatli bino qurdiradi. Islomxoʻjaning yangi usul maktabida 70 nafar bola oʻqigan. Monografiyada Muhammad Vafo, Abdurahmon afandi, Husayin Qoʻshayev, Nuriddin afandi, Ahmadjon Akayev, Ramazon Saydashev, Gʻofur Usmoniy, Komila Qoʻshayeva, Abdulla Salim, Yusuf afandi, Matyoqub Rajabov, Ahmad Nuriddin, David Bakirov, Muxtor Bakirov, Husayin Ibrohimov, Nizomiddinixon Salimov, Inoyat-oxun Salimov singari jadid peda-goglari faoliyati, ularning taʼlim jarayonidagi ishtiroki atroflicha yoritib berilgan. Shuningdek, monografiyada Xivadagi “Taʼsisoti xayriya”, “Yangi Urganch savodxonlik jamiyati”ning jadid maktablarini darslik, qoʻllanmalar bilan taʼmin-lash, iqtidorli yoshlarni xorijga yuborish borasidagi faoliyati ham tahlil etiladi. Xiva jadid maktabini tugatib, Istanbul universitetida tahsil ol-gan Bekjon Rahmon, Gurlandagi jadid maktabi oʻquvchisi Olimjon Qodiriy, Yangi Urganchdagi qizlar maktabini tamomlagan Maryam Sultonmurodovaning Germaniyada tahsil olishi, ularning keyingi faoliyati, taqdiri ham arxiv hujjatlari, oʻsha davrga oid boshqa manbalar orqali tadqiq qilingan. Bir soʻz bilan aytganda, “Xorazm jadid maktablari” mo-nografiyasi Xorazm zaminida kechgan maʼrifatparvarlik hara-kati tarixini oʻrganishda muhim oʻringa ega manba sifatida aha-miyatlidir.

Isʼhoqjon ISMOILOV,
filologiya fanlari
nomzodi

MAʼRIFATLI MILLATNI YENGIB BOʻLMAYDI

Boshlanishi 1-sahifada.

Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agent-ligi tomonidan bir necha vazirlik, idora va tash-kilotlar bilan hamkorlikda 2021-yildan boshlab har yili aprel oyida anʼanaviy “Kitobxonlik haftaligi” tadbirlari tashkil etilayotgani ham bunga yaqqol misol boʻla oladi. Joriy yilning 21-aprel sanasida Toshkent shahridagi Simpoziumlar saroyida “Oʻzbekiston – kitobxonlar yurti” shiori ostidagi anʼanaviy V Respublika “Kitobxonlik haftaligi”ning tantanali ochilish marosimi oʻtkazildi. Unda AOKA, Oʻzbekiston Yozuvchilar uyushmasi, Respublika Maʼnaviyat va maʼrifat markazi, noshirlar, axborot-kutubxona markazi mutasaddilari, kitobxonlar, keng jamoatchilik vakillari va jurnalistlar ishtirok etdi. Marosimda soʻzga chiqqanlar tomonidan mamla-katimizda kitob mutolaa-sini keng targʻib etish, aholi, xususan, yoshlar oʻrtasida kitobxonlikni rivojlantirish davlat siyosati darajasiga koʻtarilgani, mahalliy va xorijiy asarlarni sifatli tarjima qilish, matbaa sohasini yuksaltirishga katta eʼtibor qaratilayotgani alohida eʼtirof etildi. Maʼlum boʻlishicha, 2025-2026 oʻquv yili-dan boshlab maktablarda haftaning har shanbasi “Kitobxonlik kuni” deb belgilanadi. “Noshirdan kitobxonga” tamoyili asosida kitob savdo-yarmarkalari hamda “Jadidlar izidan” res-publika tanlovi oʻtkaziladi. Shuningdek, taʼlim muassasalari kutubxonalari fondlarini oʻzbek va jahon adabiyotining sara namunalari bilan tizimli

taʼminlash kabi muhim vazifalar belgilab olingan. – Biz mazkur kitob bayrami orqali yoshlarning maʼnaviy-maʼrifiy saviyasini yuksaltirishda kitob-ning roli va ahamiyatini kuchaytirish, oʻzbek adabiyoti namunalarini xorijiy tillarga hamda jahon adabiyotining eng sara asarlarini oʻzbek tiliga tarjima qilish boʻyicha erishilgan yutuqlarni ommalashtirishni maqsad qilganmiz, – deydi Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi direktori Asadjon Xoʻjayev. Agentlik qoshida bolalar va oʻsmirlar adabiyoti boʻyicha yozuvchi-shoirlar, ekspert-mutaxassislar, kutubxonachi va pedagog-kadrlardan iborat ishchi guruh tuzilib, bugungi kunda bolalar va oʻsmirlar uchun moʻljallangan 50 ta yangi asar yaratish boʻyicha loyiha amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, tadbirda “Milliy tiklanish” demokratik partiyasi Markaziy Kengashi raisi Alisher Qodirov, Respublika Maʼnaviyat va maʼrifat markazi rahbari Otabek Hasanov, Oʻzbekiston Yozuvchilar uyushmasi raisi Sirojiddin Sayyid kitob oʻqish va uning targʻiboti xususida oʻz mulohazalarini bildirib oʻtdi. “Kitobxonlik haftaligi” Qoraqalpogʻiston Res-publikasi, viloyatlar hamda Toshkent shahrida parallel ravishda boʻlib oʻtmoqda. Haftalik doirasida soʻnggi yillarda nashr etilgan yangi kitoblarning taqdimotlari, yosh va isteʼdodli yozuvchi, shoirlar bilan uchrashuvlar, sohadagi dolzarb muammolarni bartaraf qilishga qaratilgan yigʻinlar boʻlib oʻtadi. 25-26-aprel kunlari esa “Parkent ijod uyi”da bolalar va oʻsmirlar adabiyotini rivojlantirishga bagʻishlangan “Noshirlar va bolalar ijodkorlarining hamkorligi” mavzusida seminar tashkil qilinadi. Haftalik doirasida respublika boʻyicha 1000 dan ortiq maʼnaviy-maʼrifiy tadbir, Toshkent shahridagi “Dream park” istirohat bogʻida va Qoraqalpogʻiston Respublikasi, viloyatlar markazlaridagi madaniyat va istirohat bogʻlarida, shuningdek, tuman (shahar) axborot-kutubxona markazlarida “Noshirdan kitob-xonga” tamoyili asosida kitob savdo-yarmarkalari oʻtkaziladi. Barchani kitobxonlik haftaligida faol qatnashishga chaqirib qolamiz. Zero, kitobxon millatni yengib boʻlmaydi.

Nozima HABIBULLAYEVA

TAQDIMOT

ACHCHIQ HAQIQATNING BADIY IFODASI

Ayni kunlarda yurtimizdagi barcha kutubxonalarda kitobxonlik haftaligi doirasida koʻplab asarlarning taqdimotlari oʻtkazilayotir. Oʻzbekistonda xizmat koʻrsatgan sanʼat arbobi, professor Tursunali Qoʻziyev tomonidan tarjima qilingan “Palangalik qochqin ayol xotiralari” kitobining taqdimoti ham shular jumlasidandir.

Ushbu kitob 1914-yildan 1921-yil-gacha Turkistonda surgunda boʻlgan Lyudas va Stanislava Vaynaykis oilaviy juftligi hayoti va faoliyatidan hikoya qilib, oʻquvchiga oʻsha davr manzarasini tasavvur qilish, qolaversa oʻzbeklar, qozoqlar, qirgʻizlar, tojiklar va turkmanlarning turmush tarzi, urf-odatlari va anʼanalari xususida kengroq maʼlumot olish imkonini beradi. Asli kasbi shifokor boʻlgan turmush

oʻrtogʻining surgunda kechgan har kunlik hayotini kundaligiga muhrlab borgan ayol xotiralari mazkur asarning dunyoga kelishiga sababchi boʻldi. – Bu kitobning shu mavzudagi boshqa asarlardan farqli jihati – xolis nuqtayi nazaridadir. Sir emas, aksar tarixiy asarlar davr siyosati va boshqa sabablar bilan jiddiy tahrirga uchraydi. Yaʼni ayrim joylari

qirqib tashlanadi, baʼzi boʻlmagan voqea-hodisalar boʻrttirib koʻrsatiladi. “Palangalik qochqin ayol xotiralari” kitobi kundalik bitiklar asosida yaqin oʻtmishimizdan roʻy-rost hikoya qiladi. Uning ahamiyati ham ana shu badiiy haqiqatidadir, – deydi taqdimot-ga mezbonlik qilgan Oʻzbekiston Milliy kutubxonasi direktori Umida Teshaboyeva.

YANGI NASHR

Muhammad Siddiqning “Musofir daraxt”idan qoʻl olib, toʻgʻrisi, yuragim allatovur boʻlib ketdi. Shoir qisqa satrlarda juda loʻnda va teran yashabdi. Mana, sizga sheʼr: “Hilol – yuragimning tilingan joyi”. Boʻldi. Shuning oʻzi bitta sheʼr. Sheʼr boʻlgandayam, iztirobi katta sheʼr. Muallif bamisoli nuqta-nuqta qoʻyib, noanʼanaviy usulda surat chizayotgan musavvir. Fikrim isboti va izohi uchun, keling, yaxshisi misol keltiray:

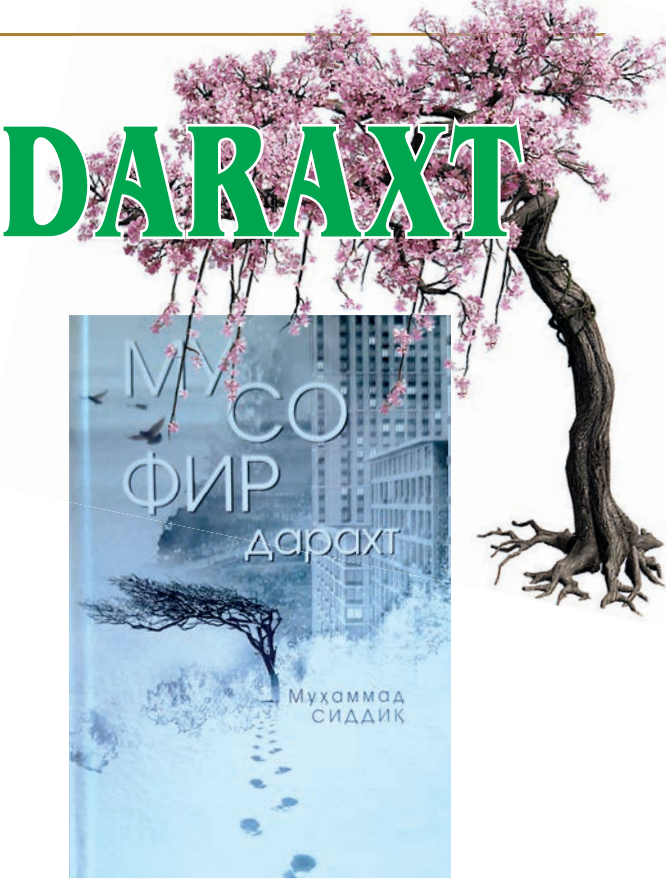
OʻZIMNI OVUTDIM
Kaftimga suv toʻldirib
chopayotganga oʻxshayman,
Boy berib borim
nedir topayotganga oʻxshayman.

Angladim
ellikning arafasida,
Qiziq,
avval neni bilgan ekanman?
Aslida,
talatoʻp dunyosiga men
Bir seni axtarib kelgan ekanman.
Butun umrini, oʻz mohiyatini salmoqlab, bor-yoʻgʻini taroziga solib koʻrayotgan shoir ogʻriqli masalalarga yondashuv nuqtasidayam, uslub, shakl, hatto mazmunda qoʻqqisdan badiiy kashfiyot qilib koʻrsatayptimi, demak, bilasizki, u allaqachon shakllanib, oʻz yoʻlini, adabiy imijini topib qoʻygan boʻladi. Muhammad Siddiqning eng qisqa satriga bir koʻz tashlasangiz ham, beixtiyor uning ichki dunyosiga koʻzingiz tushib, hang-u mang boʻlib qolasiz, chunki yondashuv nuqtasining oʻzi badiiy kashfiyot bu ogʻamizning. Mana bu sheʼrlar shu fikrning yaqqol tasdigʻi:

MOZOR
Buncha koʻp boʻlmasa bu yerda
Baland-past yopigʻliq qozonlar.

MusoPIR DARAXT

SUJUD
Yerning qulogʻiga aytdim
Seni yaxshi koʻrishim.
Yoki... tiq etsa eshikka qaraydigan, kiminidir kutayotgan, qalbi sogʻinchga limmo-lim shoʻrlikning ruhiy holatini qarang, qanday inja rakursda tasvir-lanyapti:
Sogʻingan odam uchun
eng goʻzal qoʻshiq –
Gʻiytilagan eshik
nolasi...
Va, nihoyat “DIYDOR”:
Istarang issigʻida isindim.
Oʻzbekiston Qahramoni Ibrohim Gʻafurov ham kitob soʻzboshisida eʼtirof etganidek, “Muhammad Siddiqning barcha sheʼrlari, (mana) shunday rang-barang goʻzal topilmalar asosiga quriladi. Rahmatli Erkin Vohidov shunday topilmalarga usta, topagʻon edi”. Ha, hassos munaqqidimiz nishonga urganidek, “Uning sheʼr va hayotdan topgan hikmatlari barchasi gʻoʻfillik va ziyraklik orasida turadi. Baʼzan lohut va nosubdan soʻzlaydi. Gʻoʻfillikda yoʻqotganlari, tiyraklikda kashf qilganlarini topilmalar tarzida ifodalaydi. Bularning barini u oʻzi ochgan, oʻzi topgan, sheʼriy hadyaga aylantirgan. Va bari maʼnodor”. Ishonmasangiz, mana sizga:
URUSH ODAMLARI
Bobomning yengiga qarab bilar edik
Shamol qay tarafga esayotganin.
Koʻrib turganingizdek, toʻgʻrirogʻi, shoir koʻzingizga koʻrsatganidek, ushbu qisqa satrlarda hayotning, inson ruhiyati va tafakkurining turli qirralari yalt etgan chaqmoq yorugʻida bor boʻy-basti bilan namoyon boʻladi. Akaning aytmay turib aytgan gaplari, ayniqsa, “yopigʻliq qozon”i oʻylantiradi odamni.

Demoqchimanki, siz ham bu kitobni oʻqing, obrazli qilib aytganda, MusoPIR daraxtning qoʻlidan tuting. Keyin... chaqmoq yorugʻini muzlatib qoʻying-da, ichki dunyoning eng goʻzal manzaralarini xohlaganingizcha tomosha qiling. **ILDIRGI:** Aytmoqchi, muhim bir gapni unuta-yozibman, kamina bir vaqtlar “Tol tusli Majnun”da qiyosning kiftini keltirganidek, Siz katta daraxtsiz, Majnuntolsiz, shoir aka:
Men havas qilaman tol tusidagi
Majnunda koʻrsam-da, aftoda chehra:
Olar u yer osti ham ustidagi
Hayotdan bir vaqtning oʻzida bahra.
Hech yurak qolmasin gunoh kasriga,
Minib chopsa hamki hayot qilib ot.
Eʼtiqod susaygan bizning asrda
Bormi shu daraxtday barkamol bir zot?!

Shuhrat AZIZOV

TADQIQOT

MILLIYAT TOMIRINGIZ QANDAY URADIR?

...1918-yil “Chig’atoy gurgungi” tuzildi.

Bu jadiclarning ochiq siyosiy faoliyatdan endilikda murosasiga yoʻliga oʻtganini anglatar, ular butun kuch va gʻoyalarni adabiyotga, ayniqsa, sheʼriyat va ilimga koʻchirishni maqsad qilishgandi. “Ishtirokiyung” gazetasining 1919-20-yillardagi sonlarida “Chig’atoy gurgungi” dasturi yoʻnalishida koʻplab sheʼrlar eʼlon qilinadi. Bu gʻoyaviy butun, hurriyatni kuylovchi asl sheʼriyat edi, uni Fitrat, Choʻlponning izdoshlari yaratdi. Keyinchalik tashkil etilgan “Qizil qalam” jamiyati ham “Chig’atoy gurgungi”ning yangi bosqichi sifatida faoliyat yuritishi koʻzlangan edi. Ammo...

1918-yillardan sotsialistik matbuot ham izga tusha boshladiki, 1920-yilga borib sotsializm ancha kuchaydi, bolsheviklar Buxoro va Xivani egalladi. Juda koʻplab ijodkorlar hayotida yangilash tushunchalar, ikkilanish, tayinsizlik boshlandi. 1894–1904-yillarda jadid-qadim ziddiyati davom etgan boʻlsa, 1919–1924-yillarga kelib ulamolarning oʻzi qadimchi va taraqqiyparvar deb ataluvchi ikki guruhga ajratildi.

Juda katta maʼnaviy toʻlqin sifatida yuzaga kelgan “milliy sheʼr” masalasi ham millat ziyolilari oʻrtasidagi nizoga aylantirildi. Oʻz vaqtida koʻplab uygʻoq fikrli ijodkorlar jadid adabiyotini yaratishga bel bogʻlagan edilar. “Milliy ashʼori Tarjimon” majmuasi noshir va muharriri Bahrombek Davlatshoyev ham “Hurmatli oʻquvchilar!” sarlavhali soʻzboshida “Gʻaflat, jaholat chuquriga chuqur botdikmi, boshqa shoirlar kabi milliy sheʼrlar yozish bilan shugʻullanmas, ularni millat uchun lozim va lobidligini xayolga ham keltirmas edim... Shuning uchun oʻtmish shoirlariga taqlid qilib, ular kabi maʼshuqalarning nozik qadrlaridan yozib yurgandim”, deya iqror keltiradi. Shuningdek, uning “Emdi hamdlar oʻlsunki, 1905-milodiy sanasidan buyon musulmonlar oʻrtasina bir his ishtiboh asari koʻrunub, bul sababli matbuot ishi ilgari bordigʻi koʻrunmoqda va adabiyoti milliyamiz doira tariqigʻa kirmoqdadur... Bul oʻrtada meni-da milliyat tomirim harakatga kelib, milliy sheʼrlar yozmoqgʻa va Vatani azizim oʻlan turkistonli oʻz dindoshlar gʻaflatidan va ibratsizliklaridan va bir necha kamchilik va kelishsiz ishlaridan bahs etmoqgʻa majbur etdi”, deya yangilik yoʻliga kirgan edi.

Ammo siyosiy taʼsir ostida, aytganimizdek, “milliy sheʼr” masalasi ulamo, maʼrifatparvarlar va jadiclar oʻrtasida keskin bahsli holatni yuzaga keltirdi, endilikda u Fitrat, Choʻlpon timsolida ayovsiz qarama-qarshiliklarga uchrardi. Shu tariqa Fitrat va Choʻlpon ijodi matbuot sahifalarida adabiy tanqidning alohida bir tarmogʻiga aylanib bordi.

“Turkiston” gazetasining 1923-yil 23-mart sonida “Uygʻonish” sarlavhali imzosiz taqriz-maqola bosiladi. Bu shunday maqolaki, uning boʻynini istagan tomonga burish mumkin edi. Muallifning “Turmush gʻavgʻolari, qoʻzgʻalon va oʻzgarish toʻlqinlari bizning eskilik quchogʻida va belgusiz xurofiy saodat umidida yangʻon xalqimizga oʻzbekning qoʻpol va qattigʻ haqiqatini koʻrsatdi. Tinch bir kechish va xayoliy fikr va tuygʻular bilangina yashamoq davrining oʻtganligini va yelish-yugurishlik, tinchsizlik zamonining boshlangʻonligʻini achchiq bir suratda sezirdi... Shoirlarimiz gul va bulbul madhi oʻrnida zamon va muhit kuylarini oʻqumoqqa boshladilar”, tarzidagi fikrlarini sogʻlom nazar bilan mulqoq qabul qilish mumkin. U Choʻlpon sheʼrlarini “juda nafis va sheʼriyat muhihlarining koʻngillariga muvofiqdir”, deya taʼriflar ekan yoki “xayoldan haqiqatga oʻtish davri oʻrganish kunlarining yuragiga ilk bergan

tuygʻular umidsizlik, oʻksinish, aldanish shaklida ogʻizlardan toʻkiladiri” der ekan, bu mulohazalari va keltirgan misoli davr haqiqati hamda mantigʻiga zid emas:

Nechuk ochildi koʻzim,
qaygʻa ketdi uyqularim,
Bu uygʻonishda toʻlub-toshdi,
oshdi qaygʻularim...

Chunki uygʻonish ogʻriqsiz boʻlmaydi, bu tabiiy jarayon. Muallifning mana bu xulosalovchi fikri boʻlsa dudama qilichga oʻxshaydi: “...umidsizlik bizning soʻnggi davr adabiyotimizning koʻzga koʻrinarlik va haqiqatan achinarlik xususiyatidir... haqiqatning achchigʻligʻini bilmagan bormi?” Ehtiyotkor muallif aytgan haqiqat siyosat qoʻlida bora-bora ayblov darajasida oʻsib bordi va Choʻlponni halok qildi.

Gazetaning 1923-yil 4-may sonida Z.Bashirning “Oʻzbek shoiri – Choʻlpon sheʼrlari”, 1-iyul sonida “Oʻzbek shoiri – Elbek” maqolasi chop etilgan. Muallif bu davrni oʻzbek chigʻatoy adabiyotining yangi davri deb ataydi. Choʻlponni “...sheʼrlari tekis va nafis boʻlib tizilib keladi... chin yurak va his shoiri (lirik) boʻlgʻoni holda... ochiq va maʼlum boʻlgʻon bir maqsadgʻa qarab yoziladi”, deya alqaydi. Choʻlponga qoʻyila boshlagan qator ayblarni rad etadi: “xayolga juda boy boʻlgʻoni holda ul oʻzini kishilik olamidani chiqorgʻuchi xayollardan ham uzoqda; sheʼri tasvirga boy boʻlib, maʼnosidan soʻzi oz va shularni sof oʻz tilida yozadi”. Z.Bashir imzosiz muallifning maqolasini “toʻgʻri yoʻl”ga solmoqchi boʻladi, shoirning umid va imoni haqida yozishni lozim topadi, maqola, aslida, shu jumla uchun yozilgani oydinlashadi: “Choʻlpon oʻrtogʻda zor va figʻon juda oz. Ul zor va figʻonlarni yozgʻonda ham ularni umidlik iboralar bilan tushuntirib ketadi”. “Turkiston”, “Qizil bayroq”, “Qizil Oʻzbekiston” sahifalarini kuzatganda, bir shoirning, ayniqsa, Choʻlponning umid va imoni toʻgʻrisida yozish jasoratdek tuyuladi. Ammo muallif tanqid qilishdan tiyilmaydi: “Choʻlpon oʻrtogʻ “el” va “xalq” soʻzlarini qancha koʻb yozsa va soʻzlasa ham, ul xalq shoiri emas, xalqqa yaqin boʻlgʻon ziyolilar shoiridir”.

Z.Bashir Choʻlpon sheʼriyatida xalqchilik juda ozligi, uning idealistiklikka yaqinlashib borayotgani, tabiat tasvirlarida keraksiz falsafiy mushohadaga berilishi, “el”, “xalq” soʻzlarini meʼyordan ortiq qoʻllashini ham tanqid qiladi. “Kuz” sheʼrida tabiatning mazlum sharqqa muqoyasa qilinishi tanqidchiga malol keladi. Z.Bashir shoir idealar bilan yashashi, tekis, nafis, lirik sheʼr jangovar va toʻpori xalqchilikdan yiroq boʻlishini qabul qilomaydi. Ammo bir haqiqat borki, davr tanqidchilari qaysiki

shoirni tekshirar ekan, Choʻlponni mezon sifatida oladi. Elbekka boʻlsa “dostonchi boʻlgʻonda ham xayol dunyosida uchquchi idealist ziyolilar uchun yozgʻuchi dostonchi boʻlmagan, sof xalq dostonchisidir”, deya taʼrif beradi. Z.Bashir bir necha sabablarni koʻrsatib, Elbekka kuchli, isteʼdodli yosh shoir nomini berishga hali erta ekanligini yozadi: unda yurak shoiriligi va yolqunlik hislar oz koʻriladi; masallarida juda ogʻir iboralar va jumlar koʻb; tabiat tasvirlariga ham uncha usta emas; soʻzlarni keraksiz koʻb ishlatadi. Muallif bu kamchiliklarni sanaydi-yu, ammo uni boshqa isteʼdodli, yurak yolqiniga boy shoirlardan ustun qoʻyadi: u ruhi bilan xalq shoiri; quruq hisga berilib, xayol olamida uchish yoʻqdir; “yoʻqsillar adabiyoti”ga yoʻl solishiga umid bor.

Z.Bashir adabiyotga, sheʼriyatga qoʻyiladigan mezonlarni juda yaxshi biladi, ammo uni sanʼat maqomidan tushirib, mardikorga aylantirish tomon boradi va buni ongli tarzda bajaradi, xayolan Elbekni Choʻlponga qarshi qoʻyadi. Mana shunday maqolalardan xulosa qilish mumkinki, 1923-yildan milliy adabiyotda zoʻriqish, qoliqlarga tushish boshlangan edi.

Neʼmat Hakim “Oʻzbek adabiyotida tanqid va adabiy muhokamalar” maqolasida Elbek, Fitrat, Choʻlponni shoir sifatida yoʻqqa chiqarishga urinadi: “Elbek shoir ham emas... u tirishqoq bir ishchidir... Fitratni ham hozirgi Yevropa tarozisi bilan oʻlchogʻonda shoir boʻlib chiqmaydir. Balki Buxoroyi sharif va Eron sheʼriy mezonlari bilan oʻlchongʻondagi yaxshi bir falsafiy shoiridir. Choʻlponga kelganda ul milliy xususiyat bilan qoynoydir, lekin shuni maʼlum bir suratga kiritib yetkara olmaydir. Shunday boʻlsa ham uning yozgʻonlarining 95 % olib tashlagʻanda 5 % bilangʻina lirichiskiy bir shoir deyarga yorarlidir”.

Bu 1917-yildan oʻz qiyofasiga ega boʻlgan chinakam yangi oʻzbek sheʼriyatining rad etilishi, unga qoʻyilayotgan oʻz oʻrnini qizil sheʼriyatga boʻshatib berish talabi edi. Bularga javoban yana V.Mahmud oʻrtaga tushadi va oʻzbek adabiyotining borligiga shubha qilayotganlarga Choʻlpon nomi bilan javob bermoqchi boʻladi (“Turkiston”, 1924-yil 25-iyun). Bu kurashlar ichida Choʻlpon “Ulugʻ hindiy” maqolasini eʼlon qildi, bu bilan u adabiy tanqidga adabiyot va sheʼriyatga kattaroq mezonlar hamda oʻlchovlar bilan qarash kerakligini, chin adabiyot aslida qanday boʻlishini eslatib qoʻymoqchi boʻldi. U eski, yangi yoki gʻarb adabiyotining oʻz qiymati borligi, adabiyotga adovat bilan qarab boʻlmashligini yozdi. Milliy adabiyotni dunyo adabiyoti miqyoslari bilan oʻlchar ekan, mavjud vaziyatni juda mohirlik

bilan ifodaladi: “...oʻzbeklar eskidan – hech sababsiz! – arazlagʻon, xafa; yangiga – endigina suqulib kirmoqda. U adabiyot maydonida yangilikka nisbatan: yosh bola, goʻdak, chaqaloq; eskilikka nisbatan: yetim, kimsasiz, besprizorni, oʻzboshi! Jurʼat qilib, “yoʻlsiz” deb yuborayin deyma-u qoʻrqamen, negakim, boshlab... oʻzim yoʻlsiz!” Choʻlpon maqolasida adabiy avlodlar silsilasini quyidagicha tizadi:

Navoiydan to Muqimiygacha boʻlgan davr; u bir xilligi bilan shoir yuragini toldiradi, chunki bu vaqtga kelib ushbu adabiyot oʻz vazifasini oʻtab boʻlgandi;

Avloniy, Tavallo, Siddiqiy, Hamzalar avlodi – uygʻotuvchi avlod; Choʻlpon ularni “oʻqimaymen, oʻqimaymen, meni shu holgʻa solgʻan oʻshalar”, deya iztirob chekadi;

oʻz avlodi – uygʻongan, yuragi millatga ochilgan avlod; oʻz avlodi qiyofasini Choʻlpon “Nechun ochildi koʻzim. Qayga ketdi uyqularim?...” misrasi bilan ifodalagan;

Botu, Gʻayraty, Oltoy, Oybek, Julqunboyilar avlodi; Choʻlpon ularidan quvonadi, “yongʻon chiroqlar” deya alqaydi va ertasini ularda koʻradi.

Choʻlpon “ortiq yangilik, gʻarblik yo ortiqcha sharqlik”ka berilmagan, sharq va gʻarb oʻrtasida oltin koʻpriki boʻladigan bir sheʼriyat yaratilishini xohlaydi, har goʻdakda bir Tagor, bir ulugʻ Hindiyi koʻradi. Uningcha, hali goʻdak boʻlgan oʻzbek adabiyoti oʻzida buyuk kelajakni kamolga yetkazadi. Garchi butun matbuot, yigʻinlar-u majlislar bor ovozda Choʻlponni umidsizlikda ayblagan boʻlsa-da, u 1935-yilda ham “Bizning ulugʻ mamlakatimiz va ulugʻ xalqimiz – ertaga bugundan ham kuchliroq, hakimroq va baxtliroq boʻladi”, deya yozadi. U oʻzidan umidni uzgan-da ham kelajakdan umid uzmaydi. Ammo Choʻlponning bu maqolasi matbuotda koʻtarilgan shovqin-suronlar ichida eshitilmay ketdi. Aksincha, yosh kuchlarni Choʻlpon taʼsiridan “saqlash”, adabiyot kuchlarini toʻplash masalasi koʻtarildi, Oybekka “baloga yoʻliqqan” deya tashxis qoʻyildi. Munavvar qorining: “Mafkura uchun kurashilmasin, isloh qilinsin”, deya aytgan soʻzlarini hech kim eshitmadi. Botu oktyabr inqilobidan soʻng adabiyot tayin ijodiy kuchlarni bermagani, bir joyda depsinib turib qolganidan ogohlantirdi: “Oktyabr inqilobidan soʻng borliq koʻrsatgan adabiyot qoʻim “jadid” adabiyotini maydondan chiqarib tashladi. Bir necha yil ichida bir toʻda yosh qalamkashlarni koʻpchilik nazariya taqdim etdi. Lekin bu yangi oʻzbek adabiyoti ham birinchi davrda butunlay milliy ruh bilan sugʻorilgʻoni uchun belgilik yoʻlda oʻsdi... “Chigʻatoy gurgungi” yosh kuchlarni toʻplab harakat qildi va “Gurung” yoʻqolganidan soʻng yangi oʻzbek adabiyotida koʻb yangiliklar borliqqa chiqarilmadi. “Chigʻatoy gurgungi” bayrogʻi ostiga toʻplangan kuchlar ikki katta toʻdaga ayrildilar. Bir toʻda tilak, yoʻl va shaklda “Gurung”ga sodiq qolib ilgiriladi. Ikkinchi toʻda boʻlsa u tilakka va u yoʻlga qarshi chiqdi; yangi yoʻl, yangi shakl izlashga kirishdi. Biroq bu fikrda birinchi toʻdadan butunlay uzoqlashgʻon boʻlsa ham, shu kungacha oʻzbek adabiyotida boshqa yangiliklar yaratolgʻoni yoʻq” (Botu, “Qizil qalam” va uning galdagi vazifalari). “Qizil Oʻzbekiston”, 1927-yil 23-sentyabr).

Botu murakkab shaxs, toʻlaonli jadid emas. Ammo u muhim oʻrinlarda Fitrat va Choʻlpon yoʻliga sodiq qolgan, nazarimizda. Bu uning “Qizil qalam” jamiyati “Chigʻatoy gurgungi” bajargan vazifani biron oʻzgargan shaklda davom ettirishiga umid bogʻlashida, shuningdek, bu yangi jamiyatning maʼruzaachilari roʻyxatiga jadiclarning kiritilishida jonbozlik koʻrsatganida aniq namoyon boʻladi. Adabiyotshunos B.Nazarov fikricha, 1927-yilgacha

Shahnozaxon NAZAROVA,
filologiya fanlari doktori,
dotsent

tanqidchilikda jadid maqsadlari ham, shoʻroviy maqsadlar ham aralash-quralash ilgari surilib kelingan. Bu hatto 1927-yil adogʻiga qadar davom etgan.

Oybekning: “Dunyoda hech kim xayolsiz shoir va xayolsiz adabiyotni tasavvur eta olmas... Choʻlpon yangi adabiyotda yangi narsalar yaratdi, muvashshah adabiyoti oʻrniga bu kunning badiiy zavqiga yarasha yoqimli, goʻzal sheʼrlar oʻrtaga chiqdi” kabi sogʻlom qarashlari qabul qilinmadi. Choʻlpon Tagor orqali milliy, ammo milliy mahdudlikdan uzoq ijod yoʻliga chaqirardi.

Yunus Latif aruzni adabiyotdan siqib chiqarish kerak degan daʼvo bilan chiqadi, yangi oʻzbek sheʼriyatining soʻnggi toʻlqinlari boʻlgan Oybek va Bektoshga boʻlgan hujumni davom ettiradi. Matbuot sahifalaridagi bu manzara ancha noxush kayfiyat uygʻotadi. 20–30 yillarda yashab ijod etgan ziyolilarni oʻrganar ekan, adabiyotshunos I.Yoqubov ularni ikki avlodga boʻladi: oktyabr toʻntarishigacha dunyoqarashi shakllangan, har ikki tuzumni chogʻishtirish imkoniga ega boʻlgan avlod (Fitrat tipidagi kekse avlod vakillari) va bevosita shu tuzum tarbiyalab voyaga etkazgan avlod (O.Hoshimov singari yoshlar). I.Yoqubov fikricha, 1925-yil 18-iyun rezolyutsiyasidan soʻng kekse avlod ham “markschi”lar bilan til topishishga harakat qilgan.

M.Solihov jadid adabiyotining faoliyat maydonini quyidagicha chizib beradi: “...1917-yildan boshlab 1928-yilgacha panturkizm mafkurasi aniq ettirgan adabiyotning oʻzbek proletar-sotsialistik adabiyotga qaraganda kuchli tusda oqib kelganini koʻramiz... 1928-yilga kelganda asta-sekin oʻsib va kengayib kelgan proletariat adabiyotining gʻolibona qarshilligʻiga uchrab, oʻzining keng va ochiq faoliyatini toʻxtatgan boʻlsa-da, u tarixgacha oʻzbek-sovet matbuotida ancha keng va kuchli oʻrin tutib keldi”. Shu tariqa vulgar sotsiologik yondashish ustuvor mavqega koʻtarila bordi, butun kuchlar kurashdi. Choʻlpon, Alaviy, Elbeklardan tamom ajralib turuvchi bu shoirnlarni M.Solihov “yoʻlovchi shoirilar” deya alqadi. “Milliy sheʼr” yaratish va unga doir bahslar butunlay boshqa yoʻllarga kirib ketdi.

Bunday murakkab, ziddiyatli, nosogʻlom muhitda yangi sheʼriyatning nazariy asoslarini koʻrsatish zarurati bor edi. Adabiy bahslar bu masalani chetlab oʻtar, ular gʻoyaviy itilishlarga kuch beradi. Bu qorishqlik ichida yangi oʻzbek sheʼriyatining asl qiyofasi, ilmiy asoslanganlik jihati, eng muhimi, jadid sheʼriyatining gʻoyaviy butunligi, vazn va ritm muammolari qay tarzda hal etilgani juda tumanli tarzda namoyon boʻlardi. “Milliy sheʼr” qanday boʻlishi kerak, u sheʼriyatdagi alohida turmi yoki jadid adabiyoti ichidagi alohida adabiy harakatmi, degan savollarga Fitrat toʻlaonli javob berdi va oʻz risolalarida uning modelini yaratdi. Milliy Vatanning milliy modeli – Turkiston muxtoriyati boʻlsa, sheʼriyatning modeli – milliy sheʼr edi.

JAHON AYVONIDA

ISTANBULDA KETMA-KET ZILZILALAR

Marmar dengizi Silivri qirgʻoqlarida ketma-ket zilzilalar sodir boʻldi, ulardan eng kuchlisi 6,2 magnitudaga yetdi, deyiladi Turkiya Favqulodda vaziyatlar va tabiiy ofatlarni boshqarish boshqarmasi (AFAD) saytida.

Zilzilalar Istanbul, Tekirdagʻ, Yalova, Bursa va Balikesir viloyatlarida yaqqol sezildi.

Respublika Transport vazirligi dastlabki maʼlumotlarga koʻra, aeroportlar, yoʻllar, poyezdlar va metroga hech qanday zarar yetmaganini maʼlum qildi.

Yer silkinishlari taxminan 7 km chuqurlikda sodir boʻlgan, deya aniqlik kiritdi “Anadolu”. Agentlikning yozishicha, odamlar vahimaga tushib, binolarni tark etgan va ochiq maydonda toʻplangan. “CNN Turk” xabariga koʻra, zilzila hatto Istanbuldan 300 km uzoqda boʻlgan Anqarada ham sezilgan.

TINCHLIK MUZOKARALARI BARBOD BOʻLDI

Londonda Ukraina va Gʻarbdagi ittifoqchilar oʻrtasidagi tashqi ishlar vazirlari darajasidagi muzokaralar barbod boʻldi.

“Meduza” nashrining yozishicha, Ukraina prezidenti Vladimir Zelenskiy Kiyev Rossiyaning Qrim ustidan suverenitetini tan olmasligini aytgan. Donald Trampning tinchlik rejasiga esa AQSh Qrimni Rossiya hududi sifatida tan olishini nazarda tutardi.

Ukraina prezidentining soʻzlaridan bir necha soat oʻtib “The New York Times” gazetasi AQSh davlat kotibi, Londondagi muzokaralarda Amerika delegatsiyasiga rah-

barlik qilishi rejalashtirilgan Marko Rubio u yerga uchmasligini xabar qildi. Buning ortidan Germaniya va Fransiya tashqi ishlar vazirlari ham safarini bekor qildi.

KOALALAR OʻQQA TUTILDI

Avstraliyaning Viktoriya shtatida oʻtgan oy davomida 750 ga yaqin koala otib oʻldirildi, deb xabar beradi “Sky News”.

Qayd etilishicha, “Budj Bim” milliy bogʻidagi yuzlab hayvonlar oʻrmon yongʻinidan keyingi rejalashtirilgan tadbirlar doirasida yoʻq qilingan. Mahalliy hukumatning taʼkidlashicha, ularda shunday yoʻl tutishdan boshqa chora qolmagan – koʻplab koalalar ogʻir jarohat olgan, suvsizlikdan azoblangan va ochlikdan oʻlar holatga kelib qolgan.

Vertolyotdan turib hayvonlarni oʻqqa tutish operatsiyasi shtatda birinchi marta amalga oshirilgan. Shtat bosh vaziri Jasinta Allaning soʻzlariga koʻra, nishonga olingan koalalar ogʻir ahvolda boʻlgan. Siyosatchi ularni yoʻq qilish qarori tegishli tahlildan keyin qabul qilinganini bildirdi.

QANDLI DIABETNI ERTA ANIQLASH USULI

Tokio universiteti tadqiqotchilari qandli diabet xavfining asosiy koʻrsatkichi hisoblangan glyukoza darajasini boshqarishni baholashning noinvaziv usulini ishlab chiqdi.

Ularning usuli tanaga taqiladigan va real vaqt rejimida qondagi qand miqdorini kuzatib boradigan uzluksiz glyukoza monitorlari (CGM) maʼlumotlarini tahlil qilishga asoslangan. Tadqiqot natijalari “Communications Medicine” (CM) jurnalida eʼlon qilindi.

Usul imkon qadar qulay boʻlishi uchun tadqiqotchilar, bemorlar va shifokorlar mustaqil ravishda CGM maʼlumotlarini tahlil qilishi va xavfni baholashi mumkin boʻlgan veb-lova ishlab chiqilgan.

II JAHON URUSHIGA OID BOMBA TOPILDI

Germaniyaning Kil shahrida Ikkinchi jahon urushi davridagi aviabomba topilgani sababli 11 mingdan ziyod kishi evakuatsiya qilinmoqda. Bu haqda shahar rasmiy veb-saytida maʼlum qilingan.

Xabarda aytilishicha, zararsizlantirish jarayonida rejalashtirilgan qisman portlash ham yuz berishi mumkin. Hodisa joyiga yetib kelgan sapyorlar bomba korpusi yaxshi holatda ekanligini va uni xavfsiz tarzda zararsizlantirish mumkinligini bildirishgan.

Evakuatsiya soʻnggi oʻn yil ichidagi, balki shahar tarixidagi eng keng koʻlamli koʻchirish tadbiriga aylanishi mumkin.

Boshlanishi 1-sahifada.

Men esa 43 yoshimda – otamning bu ketishidan 68 yil keyin – 1990-yil 20-oktyabrdan 15-noyabrgacha O‘zbekistonda bo‘ldim. Bunga qadar chetellarda – Turkiya, Pokiston, AQShda tahsil olayotganda dastlab ota-onamdan yurtimiz haqida turli ma‘lumotlar olib, keyin maktab va universitetlarda shu mavzularda bakalavriat, magistratura va doktorlik dissertatsiyalarimni yozib chiqdim.

Ikkinchi muhim voqea, O‘zbekistonga ziyoratimda ota tomondan yaqin qarindoshlarim bilan tanishganim bo‘ldi: ulardan biri atoqli tarixshunos olim professor Sulaymon Inoyatov – amakimiz Otaulla Xo‘jayevning (1880–1937) nevarasi edi. O‘sha paytda Xo‘jayev familiyasi “xavfli” bo‘lgani uchun Sulaymonjon bobomiz Inoyat ismini o‘ziga familiya sifatida olishga majbur bo‘ladi.

Men va Sulaymonjon ungacha bir-birimizni hech bilmas edik. Bir kuni shoir Jamol Kamol bilan Toshkentdan Buxoroga qo‘nganimizda Sulaymon bilan aeroportda besh daqiqacha ko‘rishib-gaplashdik, u kishi Toshkentga uchib ketayotgan ekan. Biz tanishmasdan oldin Sulaymonning boshidan qiziq voqea o‘tgan, keyinroq menga aytib berildi:

Sulaymon Inoyatov 1987-yilda Moskovda doktorlik dissertatsiyasini yoqlayotganda domlar uning dissertatsiyasida chet el olimlariga qarshi yetarli tanqid topolmay, qo‘liga chet tillaridan ruschaga tarjima qilingan maqolalarni tutqazib, dissertatsiyangizda bularni qattiq tanqid qiling deyishgan. Ular orasida mening 1973-yilda AQShdagi bir ilmiy kitobda Buxoro Xalq Sovet Respublikasi (1920–1924) haqidagi maqolam ham bo‘lgan. Sulaymonjon u paytda “Timur Kocaoğlu” ismli shaxsning o‘ziga qarindosh bo‘lganini, albatta, bilmagan. Keyinroq menga aytgan: “Maqolangizdagi fikr va faktlarni to‘g‘ri topgan bo‘lsam ham, sizni sovetga qarshi burjua tarixchisi deb qoralab raddiya yozishga majbur bo‘ldimi!” Mana bu voqea ham biz qarindoshlar orasida o‘sha temir pardaning qanchalik kuchli to‘siq bo‘lganidan dalolat.

Uchinchi muhim voqea 1990-yilning oktyabr oyida ToshDUGa borgan chog‘imda yuz berdi. Universitetning o‘zbek filologiyasida o‘sha paytlari dars bergan G‘ulom Karimov, Abduqodir Hayitmetov, Ahmad Aliyev, Hasanxo‘ja Muhammadxo‘jayev, Umarali Normatov, Karim Nazarov, Abdug‘afur Rasulov, Begali Qosimov, Iristoy Qo‘chqortoyev, Norboy Xudoyberganov va boshqa ulug‘ olimlar bilan tanishdim. Ular asr shajarasida o‘chmas iz qoldirgan, bugungi avlod uchun, ta‘bir joiz bo‘lsa, afsonaviy ustozlar hisoblanadi! Shaxsan men uchun ular bilan suhbatlar hayotimning eng unutilmas onlaridir...

Begali Qosimov va talabalar bilan auditoriyada qizg‘in suhbat kechgandi. Demak, siz ham o‘sha paytda talabalar orasida bo‘lgansiz, bundan cheksiz xursand bo‘ldim.

Shu uchrashuvdan so‘ng Umarali Normatov meni Erkin Vohidov uyida yig‘ilishga taklif etdi. U yerda ham ko‘p shoir-yozuvchilar bilan tanishdim.

Keyinroq shoir Rauf Parfi bilan bir necha bor ko‘rishdik, uyida mehmonda bo‘ldik. Shoir Shukurullo, Dadaxon Hasan, Odil Yoqubov, Pirmqul Qodirov va boshqa ustoz ijodkorlar suhbatida

bo‘lganmiz, hatto mashhur raqqosa Tamaraxonim bilan ham bir to‘yda gaplashganimizni eslayman.

– **Ustoz, sizni serqirra ijodkor deb bilamiz: jurnalist, publitsist, shoir, adabiyotshunos olim, faol tashkilotchi... Barchasining uddasidan chiqib, qomusiy bir yo‘sinda ijod qilish oson emas. Temur Xo‘jao‘g‘li degan insonga siz chetdan qarab, uning ijodiy faoliyatiga qanday baho berasiz? Shoir Temur Xo‘jao‘g‘lining qaysi she‘rini har doim xirgoyi qilib yurasiz?**

– E‘tirof uchun tashakkur. Mening turli yo‘nalishda ishlab ijod qilishimga otam Usmon Xo‘ja va onam Hakimaxon To‘rani bosh sabab deb bilaman. Ular vatan tuyg‘usini ong-u shuurimga shunday mahkam joylashgan ekanki, boshlagan ishimga qanday sho‘ng‘ib ketganimni o‘zim ham bilmay qolaman. Ona tomondan bobom Sayyid Akramxon To‘ra Qo‘qon xoni Xudoyorxonning jiyani bo‘ladi. Qo‘qon xonligi chor Rossiyasi tomonidan bosib olingach, Koson hokimi bo‘lgan Sayyid Akramxon To‘rani 1880-yilda Abdurahimxon o‘zi bilan birga Afg‘onistonga olib ketadi. U yerda taxtga o‘tirgach, Akramxon To‘rani o‘ziga noib etib tayinlaydi. Otamiz 1922-yil oxirida Kobulga kelganida Akramxon To‘ra ularni o‘z saroyida saqlaydi. Sovetlar Afg‘onistonga siquv qilib Usmon Xo‘jani qaytarib berishlarini talab qilishganida otamizga Istanbulga yo‘l olishini aytib, qizi Hakimaxonni turmushga beradi. Onamiz folklorni – alla, matal, ertag-u dostonlarni yod bilardi, ballarigimda menga ko‘p aytib beralardi. Otam esa menga Navoiy, Bobur, ayniqsa, Fitrat va Cho‘lpon kabi jadid shoirlar ijodidan o‘qib berar, ularni yodlashimni tayinlardi. Bolalikdan o‘zbek xalq og‘zaki ijodi, mumtoz adabiyot hamda jadid adabiyotini puxta o‘rganib, ular ichida o‘sdim, yashadim.

Bu diqqat-e‘tibor keyingi qadamlarimda, ilm yo‘lida katta yordam bo‘ldi. Ayniqsa, oliy o‘quv yurtlarida – Turkiya va AQShda tilshunoslik, adabiyotshunoslik, tarixchilik bilan birga, sovet tuzumi tufayli marksizm, kommunizm, siyosat, xalqaro munosabatlar sohalarida darslar olib, ilmiy izlanishlar olib borishimda turki bo‘ldi.

Maktabda o‘qib yurgan yillarimda qisqa hikoya, she‘rlar yozar va ular Turkiyadagi bolalar jurnallarida chop etilardi. Talabalik davrimda turk shoirlari ijodi bo‘yicha adabiy-tanqidiy, tahliliy chiqishlar qildim. Keyinroq o‘zbek adabiyoti yuzasidan turkcha va inglizcha maqolalarim Turkiya va AQShdagi bir qator jurnal, ensiklopediyalarda nashr etildi.

1987-yilda ijodnamunalarimdan biri turk hikoyachiligining mumtoz vakili Umar Sayfiddin nomidagi mukofotgaloyiq ko‘rildi. 2018-yilda turkcha she‘rlardan iborat “Sevgi so‘zlari” kitobim nashr etildi. O‘zbek shoiri Yo‘ldosh Eshbek ushbu kitobdan she‘rlarimni o‘zbekchaga o‘g‘irgach, shu nomda Toshkentda nashr qilindi.

O‘zbekcha she‘rlar ham yozganman, albatta. 1992-1993-yillarda “Sharq yulduzi”, “Yoshlik” jurnali, “O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati” gazetasida nashr etilgan. Ular orasida “Olislardan bir sado” she‘rimni chet ellardagi o‘zimni tasvirlaganim uchunmi, ayro

yaxshi ko‘raman:

Ona yurtim, tong chog‘i
Menga o‘xshash bir sabo
Yetkazar tog‘lar oshib
Olislardan bir sado.

Bu sado iltijomas,
Bu sado bir tebranish.
Bu sado intihomas,
Bu sado bir uyg‘onish.

Sabo bo‘lib sochingda
O‘zimga taxt qurayin.
Sado bo‘lib qalbingda
Elimga baxt so‘rayin.

– **Ustoz, bugun jadidlar mavzusi juda dolzarb va muhim. Biz o‘zbek jadidshunos olimlarining asarlari, tadqiqotlaridan yaxshi xabardormiz. Ammo jadidlik harakati paydo bo‘lgandan to hozirga qadar bu masala turli millatga mansub xorijdagi olimlar tomonidan ham tadqiq qilinadi. Yaqinda yurtimizda yaponiyalik jadidshunos professor Hisao Kumatsu mehmon bo‘ldi. Ancha suhbatlashdik. Gazetada suhbatlari ham berildi. Endi undan boshqa, sizga yaxshiroq tanish bo‘lgan, deylik, Edvard Ollvort, Adib Xolid, Ingeborg Baldauf, Turaj Atabaki, Yavuz Akpinarlar bor. Shu kabi bizning yaqin tariximizni xolis, odil o‘rganib baho bergan boshqa yana kimlarni ayta olasiz? Ya‘ni olim sifatida nomlari sanalgan va sanalmagan xorijlik qaysi jadidshunoslarning qanday nomdagi asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilish muhim deb hisoblaysiz?**

– Bahodirjon ustoz, Siz aytgandek, bizning umum Turkiston, shu bilan birga Volgabo‘yi, O‘roldan Qrimga, u yerdan Ozarbayjon, Afg‘oniston, Sharqiy Turkiston va Usmonli davlati paytidagi jadidlik harakati XIX asr oxiri – XX asr boshlaridagi judayam kuchli bir taraqqiyparvar ziyolilar uyg‘onishi hamda demokratiya va mustaqillik harakati o‘laroq ayniqsa turkiy xalqlar orasida keng yoyilgan edi. Oldiniga xalqni uyg‘otish uchun erkin matbuot va zamonaviy maktab ta‘lim-tarbiyasi bo‘lib boshlagan bu harakat qisqa muddatda siyosiy tus oldi. Chor Rossiyasi davri oxiri va bolshevoylar hokimiyatining ilk davrida Muxtoriyat va keyin mustaqil respublikalar tashkil qilina boshlaydi: 1917-yili Qrim, Turkiston, Alash-O‘rda muxtoriyatlari, 1918-yili Ufada Butunrossiya Turk-tatarlari muxtoriyati, 1918-yili Ozarbayjon jumhuriyati, 1920-yilda Buxoro va Xorazm jumhuriyatlari. Men bu yerda “respublika” so‘zi o‘rniga “jumhuriyat” so‘zini qo‘llaganimning boisi, bu davlatlarda “respublika” atamasi o‘rniga “jumhuriyat” atamasi qo‘llanilganidir. Buxoro va Xorazmda qurilgan davlatlarning to‘liq nomlari shunday edi: *Buxoro xalq sho‘rolar jumhuriyati va Xorazm xalq sho‘rolar jumhuriyati*. Demak, ularda “sovet” atamasi o‘rniga Islom davlatlarida ham keng iste‘mol qilinayotgan “sho‘ro” atamasi qo‘llanilgan: “*Sho‘royi islomiya*” kabi. 1878-yildagi Usmonli davlati va 1906-yildagi Eronda mashrutiy tuzumlarga o‘tilganda, ulardagi majlis, ya‘ni parlamentga ham “sho‘ro” deyilgan.

Muxtoriyat talabini taklif qilgan jadid Mahmudxo‘ja Behbudiydir. U 1907-yilda “*Turkiston madaniy muxtoriyati*” loyihasini Moskovdagi Dumaning Musulmonlar fraksiyasiga topshiradi. Bu muhim hujjatni men 1999-yilda Ismoilbek G‘asprali arxivida topib, 2001-yilda otam sharafiga nashr qilingan “Armug‘on” kitobida matni va suratlarini taqdim etgan edim. Ustoz olimlar Begali Qosimov va Naim Karimov ushbu nashrimni O‘zbekistonda ham e‘lon qildilar. Loyiha “*Turkiston madaniy muxtoriyati*” deb nomlangan bo‘lsa-da, uning moddalariga ko‘z tashlansa

ma‘rifatparvar Behbudiyning faqat madaniy emas, siyosiy muxtoriyat talab qilgani ham ayon bo‘ladi.

Xususan, loyihada yer-suvni boshqarishni tub aholiga berish, Turkistonga chet eldan musulmon bo‘lmagan muhojirlar olib kelib joylashtirilmasligi, maktablar boshqaruvining turkistonliklar qo‘lida bo‘luvi talab qilinadi.

Otam jadid adabiyoti haqidagi ilk chiqishini 1927-yilda Istanbulda nashr qilingan “*Turkiston*” jurnalining 1-sonida yozgan bo‘lib, maqola “Turkistonda yangi adabiyotning xususiyatlari” deb nomlanadi.

Siz sanab o‘tgan xorijlik olimlar jadidlik davri haqida ko‘p muhim tadqiqotlar olib borgan. Ulardan biri ustozim, ilmiy rahbarim,

1991-yil. Erkin Vohidov xonadonida.

professor Edvard Ollvorddir. Eng muhim ilmiy izlanishi doktorlik dissertatsiyasi bo‘ladi: “Uzbek Literary Politics” (O‘zbek adabiy siyosati). 1965-yilda nashr etilgan. Bu g‘oyat muhim, noyob tadqiqot. Unda o‘zbek mumtoz, jadid va sovet davri adabiyotidagi siyosat tahlil qilinadi. Ustozim, ayniqsa, o‘zbeklar va Turkiston tarixi mavzulariga ko‘p to‘xtalgan. Umuman olganda, 1929–1992-yillarda Turkiya, Germaniya, Fransiya, Buyuk Britaniya, AQSh, Yaponiya, Hindistonda jadid davri haqida ilmiy asarlar ko‘p nashr etilgan. Jahon bo‘yicha jadidlik alohida ilmiy tadqiqot sohasiga aylanib qolgan. 1921–1923-yillarda Germaniyaga o‘qishga yuborilgan, bunga qadar Turkiya universitetlarida tahsil olgan atoqli olim, professorlar Tohir Chig‘atoy, Ibrohim Yorqin hamda 1941-yili Germaniyaga urushga yuborilib, so‘ng o‘sha yerda qolgan atoqli tarixchi Boymirza Hayit Turkiston tarixi va jadidlik haqida muhim asarlar nashr qilgan.

Shu kunlarda “Germaniyada Turkiston adabiyoti: 1923–1945-yillar” nomli ikki jildlik adabiyot antologiyasini tayyorlayapman. Germaniyadagi o‘zbek, qozoq, qirg‘iz, turkman adabiyoti vakillarining asarlari o‘sha paytda adabiy baquvvat asar sifatida e‘tirof etilib, lotin yozuvida chop etilganicha qolib ketgan. Hali chuqur o‘rganilmagan bu asarlarni so‘nggi 30 yil ichida Germaniya va boshqa mamlakatlardagi kutubxonalardan izlab topdim.

– **Siz o‘z kutubxonangizdagi kitoblarni Buxoroda tashkil qilyayotgan kutubxona-markazga taqdim qilyapsiz. Shu kitoblardan son-sanog‘i va ular orasida Siz jamlagan eng nodirlari xususida ma‘lumot bersangiz. O‘sha manbalar to‘g‘risidagi ma‘lumot bizning tadqiqotchilar foydalanishi uchun zarur deb o‘ylayman.**

– Mening kitobarimdan ayrimlari otamdan qolgan “Axloqi nosiriy” kabi qo‘lyozmalar; ko‘plari Yevropa mamlakatlari, AQSh, Turkiya, Hindiston, Yaponiyada turli tillarda bosmadan chiqqan Turkiston tarixiga oid ilmiy asarlar va esdalik sayohatnomalar; shuningdek, Chor Rossiya zamonida oz sonda nashr etilgan Turkiston hayotiga tegishli fotoalbomlar; jahondagi barcha turkiy tillar lug‘atlari, grammatika, shevalariga

doir tilshunoslik manbalaridan iborat. Ular orasida, qolaversa, Turkistonning turli joylarida, Qrim, Bog‘chasaru, O‘renburg, Qozon, Ufa, Boku, Istanbulda 1880–1920-yillarda chop etilgan jadid davriga oid kitob, jurnal, gazetalar arxivi ham bor.

Buxoroda tuzilayotgan alohida tadqiqot markazi uchun mendagi 16 mingga yaqin kitob va jurnal yaxshi manba bo‘lishiga ishonaman.

– **Jadidlik borasida olib borilayotgan ilmiy izlanishlarning qaysi jihatlari sizga ma‘qul va qaysi qirralaridan ko‘nglingiz to‘lmaydi?**

– Arxiv materiallaridan foydalanilgan asarlar juda muhim. Bundan keyin jadid adabiyoti borasidagi tahliliy asarlarga ko‘p-

XOTIRA AZIZ

QATAG‘ON QURBONLARI

(Davomi. Boshlanishi o‘tgan sonlarda).

Shokir Alimov – 1898-yili Toshkent shahrida tug‘ilgan. Millati o‘zbek. 17-poliklinika va 3-bolalar poliklinikasida vrach lavozimida ishlagan. Toshkent pedagogika bilim yurtini, 1932-yili Toshkent tibbiyot institutini bitirgan.

1934-yildan “Milliy istiqlol” tashkilotining a‘zosi bo‘lgan. 1941-yili qizil armiya safiga chaqirilgan va 3-4 oy davomida harbiy vrach sifatida lagerda ishlagan. 1942-yil 19-yanvarda Ichki ishlar xalq komissarligi organlari tomonidan hibsga olingan. 5 yil muddatga mehnat tuzatuv lageriga hukm qilingan. Jazo muddati 1942-yil 20-yanvardan hisoblangan.

U “Boyovut” kanali qurilishida qatnashgan. 1942–1947-yillarda Qozog‘istondagi Qarag‘anda lagerida jazo muddatini o‘tagan. 1947–1949-yillari Ohangaron rayonida shifokor bo‘lib ishlagan. 1953-yilgacha venerolog sifatida faoliyat ko‘rsatgan. Shokir Alimov 1957-yil 15-aprelda to‘liq rehabilitatsiya qilingan.

Abduqahhor qori Sattorov – 1898-yili Andijon shahrida tug‘ilgan. Do‘konda sotuvchi bo‘lib ishlagan. 1930-yil 28-dekabrda “Milliy istiqlol” aksilinqilobiy tashkilotining a‘zosi sifatida hibsga olingan. O‘zSSR Jinoyat qonunlarining 17-, 58-moddalari bilan ayblangan. 1931-yil 25-apreldagi sud kollegiyasi qaroriga ko‘ra, 10 yil muddatga qamoq jazosi bilan konslagerga hukm qilingan.

Ubaydullo Sulaymonov – 1884-yili Andijon shahrida tug‘ilgan. Sobiq mirobboshi. 1929-yil 6-noyabrda “Milliy istiqlol” aksilinqilobiy tashkilotining a‘zosi o‘laroq O‘zSSR Jinoyat kodeksining 58-moddasi 10-bandi bilan ayblanib, hibsga olingan. 1931-yil 25-apreldagi sud kollegiyasi hukmi asosida 10 yillik qamoq jazosi bilan konslagerga yuborilgan.

Toshpo‘lat Akbarov – 1894-yili Asaka tumanida tug‘ilgan. 1919–1930-yillarda kommunistik partiya a‘zosi bo‘lgan. 1930-yil 9-mayda “Milliy istiqlol” va “Botir gapchilar” tashkilotining a‘zosi sifatida qamoqqa olingan. O‘zSSR Jinoyat kodeksining 58-moddasi 4-, 11-bandlari bilan ayblanib, 1931-yil 25-aprelda 3 yil muddatga konslagerga hukm qilingan.

Shog‘afur Shomansurov – Namangan uyezdi Chust shahrida tug‘ilgan. Otasidan erta yetim qolgach, o‘z kunini o‘zi ko‘rishga majbur bo‘ladi va 1911-1912-yillarda zavodda ishchi, 1912–1916-yillarda gazeta tarqatuvchi bo‘lib xizmat qiladi. 1916-yili mardikorlikka olingan. 1917-yilda mardikorlikdan qaytib, 1918-yili bolsheviklar partiyasi safiga kirgan. 1919-1920-yillarda Chust rayon militsiyasi boshlig‘i, 1928-1929-yillarda Andijon okrugi ijroiya qo‘mitasi raisi lavozimida ishlagan. “Milliy istiqlol” tashkilotining a‘zosi bo‘lgani hamda aksilinqilobiy harakati uchun 1936-yili hibsga olingan. 1936-yili sud kollegiyasi hukmiga ko‘ra 3 yil muddatga qamoq jazosiga tortilgan.

Mo‘minjon Hakimov – 1889-yili Andijon shahrida tug‘ilgan. “Milliy istiqlol” tashkilotining faoliyatidagi ishtiroki va aksilinqilobiy harakati sabab 1936-yili hibsga olingan. Tintuv chog‘ida uyidan “Milliy istiqlol” tashkilotining Usmon Akromiy yozgan a‘zolikka qabul ustavi topilgan. 1936-yili sud kollegiyasi hukmiga ko‘ra 3 yil muddatga konslagerga jo‘natilgan.

X.Mirzakarimov – 1900-yili Andijonda tug‘ilgan. “Milliy istiqlol” tashkilotining a‘zosi bo‘lganligi hamda Andijon okrugi “Yangi turmush” kolxozida tuzilgan aksilinqilobiy guruhni Shog‘afur Shomansurov bilan birga tashkil etganligi uchun ayblanib, 1936-yili hibsga olingan. 1936-yili sud kollegiyasi hukmiga ko‘ra 3 yillik qamoq jazosiga hukm qilingan.

Shamsi Najmiyev – Andijon shahrida tug‘ilgan. Andijon uyezd-shahar partiya komitetining raisi lavozimida ishlagan. Keyinroq Andijon shahridagi maktablardan birida o‘qituvchilik qilgan. “Milliy ittihad” tashkilotining Andijondagi bo‘limi a‘zolaridan biri bo‘lgan. Keyingi taqdiri noma‘lum.

Rustambek SHAMSUTDINOV, tarix fanlari doktori, professor Azizbek MAHKAMOV, tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori Nigoraxon AKBAROVA, tadqiqotchi (Davomi kelgusi sonda).

“Shunday odamlarni axtaringki, ular bilan suhbat qurmoq yaxshi kitob o‘qimoqqa barobar bo‘lsin. Shunday kitoblarni axtaringki, mutolaasi faylasuflar suhbatiga teng bo‘lsin.

Abul Hasan BAXMANYOR

ZARDA

**To'y qiling deb do'q qilding, jonim,
Uy qiling deb do'q qilding, jonim.
Ko'mib turmush tashvishlariga,
Zo'r sho'irni ... yo'q qilding, jonim.**

– deganda oxirat uyi obod bo'lgur shoir Bahodir Iso yuz martalab haq edi.

Dabdabali to'y kerakmas, men o'lsamam pul sochib arzon shuhrat payida bo'miyman, to'yimni kamxarigina o'tkazaman, it bo'lay agar, deya qasam ichadiganlarga ishonib yurma, xo'pmi?

Hammamizam ko'cha-ko'yda, choyxonada, maylislarda nasihatgo'y kamtarni "yoqvolib", ich-ichimizda o'z gapimizga kulib o'tirganimiz o'zimizga va bir Xudoga ayon, jo'ra. Chunki uyda xotin degan Xudoyimning balosi bor. Bir gapiga kirmiyisan, ikki qovog'ingni solasan, uch o'qrayasan, puchinchisida baribir bo'yningni qiyshaytirib ko'rsatmalariga "yest" deb do'ppingga shapalog'ingni tirab turibsan-u... Bu egov kecha-yu kunduz tinmay asabingga g'ijakning kamoniday ishqalanib tursa, Abduhoshim ustaning skripkasiyam turish berolmasligiga men kapil. Alqissa, bizam kenjayotning boshini ikkita qiladigan bo'poldik. Tagini so'rasang, o'zi bosh degan jonivor yo'q kenja botirchada. "Lalaku" bilan kecha oqshom "bay-bay" qildirib, bugun peshinda "Nan"dan nonga zo'rg'a o'tkazovganmiz.

Bularing "zed avlod"mish. Yo'q, bezbet avlod... Kecha-yu kunduz tilpon jonivordan bosh ko'tarmaydi. Gapingni uch daqiqadan keyin taxminan ilg'aydi. Sochini laylakning inidek hurpaytirib, ishtonni to'piqdan, paypoqni bir poy qizil, bir poy zangoridan ilvoganiga o'lg'ing qistaydi.

Bu bachchag'ar xotinini eplab, aravasini tortib ketarmikin, deb "ajdarbonu"ga gap tashlasam, "to'shakning ichidayam tilpon bilan yotibdi-yu", deb negadir iljayib qo'ydi.

Xullas, har kuni uch mahal desertga "uylanish qiyomi"ga qoqnon botirib yedim. Tushunmadingmi? Xullas, xotinini chakagi tinmaydi. Oxiri sindim...

Bor-e, dedim, menga nima, dedim, jabrini o'zing tortasan, dedim. Pismi qona-bola ishni pinhona bitirib bo'lgan ekan. Kelin naqd, quda derazadan kaftini durbin qilib, yo'l qarab o'tirganmish. Sovchi borar-bormas rizolik berilib, "qulluq bo'lsin"lar boshlanib ketibdi.

Chamamda, yana o'sha tilpon ish bitirdiyov. Aravani tortgan ot, hansiragan sayoq kuchuk, deganlaridek, ana endi to'yning tashvishi yelkamga Qo'qon aravadek ag'nadi.

Ixchamgina to'ychi qilamiz, deb boshlangan kamtarona maslahat oshidan "Kenjayotginamni visol kechasi Murod o'risni yubileyidan kam bo'lsa to'y ham, uy ham buziladi", degan

vahshatli dag'dag'adan rangim kapannusxa bo'lib chiqdim.

Shoshmay tur, hangoma endi boshlanadi. Yo'q, men sarpo-suruq, oldi-berdi, "bor tavog'im – kel tavog'im", "otayupatar", "onasi xo'rsindi", "jiyan ko'rdi", "buvisi qani?", "qo'shnilar xapa", "ulpat soldi" va boshqa jiddiy marosimlarga to'xtalib o'tirmayman. Bu yog'i xotin-xalajga tan. Menga bor-yo'g'i to'yxona topish-u, dasturxon to'ldirish, konsert dasturi, kortej uyushtirish, mushakbozlik, pul sochish kabi mayda-chuyda masalalar tegdi xolos. Arabboy oshnamdan, Lazizbek bojamdan, Jamol qo'shnamdan, Mansur taksidan, Shukur kassidan, Shahriyor po'rimdan, Zikrillo karvondan "besh-besh" yig'ib, picha sarmoya qantardim. Bir kunlik to'y g'at-g'ut o'tadi deganlari ja unchaligam to'y g'rimasakan. Ishing tushsa to'yxona egalari o'zini Xudoyorxonni qaynatasiday tutarkan. Voybo'o'y, bularning dimog'ini! Bittasi stol sanab, ikkinchisi stol chamalab, uchinchisi idish-tovog'ini maqtab, to'rtinchisi oshpazini

bozorga solib, otasini narxini bicharkan. Birpasda kalondimog' oldida yer chizib, chusha qip qo'ygan bolachoddek mulzam bo'lib qolarkansan. Baxtingma mahallaqo'm Dilmurod do'stim bor. Yangiobod bozorida eski muzlatkichimga xaridor izlab tursam, chirpit hidi anqigan namatni "gilamketdi" qilib yelkalagancha yo'rg'alab keppoldi. Kaftga kaft tegmasdan dardimni to'kovdim, shuyam muammomi degandek, o'rischa "o'yna" deganga o'xshagan tovush chiqardi-yu, yelkamga qo'l tashlab, bir to'yxonachi sinfdoshi borligini, nihoyatda olijanob, odamparast, savobtalab shaxs suratini ko'z harakati va barmoq ishoralari bilan chizib tashladi.

Bordik. Ko'rdik. Kelishdik. Aytganicha bor ekan. "Besh" ketdim. "To'yni xarajati ot bilan tuya bo'lmaydi, menga pul kerakmas, duo bilan oqibat kerak", deb ko'ksiga iyagini qo'yib, sukutga ketganda jichcha ko'zyoshi ham qivoribman. Mana, bo'lar ekan-u!

Endi to'yboshini qo'y-da, hangomani mahallamdan eshit. To'y falon kuni deb taklifnoma bostirib qaytayotgan paytim ko'chamga burildim-u, shundoqqina eshigim oldida ekskavator cho'michini ostonamga tashlab turganini ko'rib, kapalagim to'zib ketdi. Bir jugudnuxa barzangi ko'zining soqqasini o'ynatib, qaydadir yerosti kabeli uzilganini, gumon shu joydaligini, hoziroq kovlab tekshirib ko'rmasa hokim moxovga oshna qilishini pishillab uqtirdi. Yaxshiyam baxtingma mahallaqo'm Dilmurod o'jar bor. Valasapetni g'iyqillatib keppoldi-yu, ko'zimga Xizr ko'rinib ketdi. Jon uka, dedim. Keyingi hafta to'y, eshik oldi bo'mba tushganday vayron bo'lib yotsa, qudalar oldida nima degan odam bo'laman? Darrov tushundi.

Savdolashtirib, qazilma ishlarini keyingi oyga qoldirib berdi baraka topkur. Shu joyda "besh" ketdim. Ertasiga saharlab eshigimni gazchilar qoqdi. Nima emish, profilaktika ishlari bilan o'n kunga tarmoqdan uzib turisharmish. Yana Dilmurodga sim qoqdim-u, "besh" ketdim. Keyingi kun suvchilar tashrif buyurdi. Quvurlar eskirgani uchun xalq manfaatini ko'zlab yangisiga shoshilinch almashtirish kerak ekan. Yasha! Ularning "shoshilinch"ini yaxshi bilasan. Bir kovlashga tushsa, qorbobo bilan ikki marta ko'rishasan. Telefon qilsam ko'tarmagandi, o'zim borib o'jarni yetaklab kelib tinchitdim. Bundayam "besh" ketishimga to'g'ri keldi. Eng xunugi, nikoh kuni saharlab ro'y berdi. Esna ko'chaga chiqsam, ne ko'z bilan ko'rayki, ro'para qo'shnamni devoriga uzun "temir eshak" tiralib, ustiga atlas yakondoz tashlangan. O'zi qo'qondo'ppini qo'ngaytirib, ko'kto'nini ustidan las belbog' tang'ib olibdi. "Ha, tinchlikmi?" desam, qovog'ini uyib, "Qaynonam og'irlashib qoldi, ana ketar-mana ketar bo'p jon talashib alahsi yotibdi", deb yengi bilan qovog'ini picha ishqab turdi. "O'bba, palakat-e, buyog'i nechpuldandan tushdi endi?" deb merovlanib tursam, baxtim ochilib, Dilmurod hojatbarorim nontugun ko'tarib yo'rg'alab o'tib qolsa bo'ladimi! Menga qayishib, qo'shnam Kamol sopolga dangal "Qaynonang o'ladigan bo'lsa, o'zini uyida o'lmaydimi, izzatini bilsin-da!" deb zako'n talashdi. O'zi qo'shnam yomon yigitmas, uch-to'rt marta mayda-chuyda sho'xlik bilan ozgina "o'tirib" chiqqanini aytmasang, juda oqibatli bola. "Besh" ketdim. Qaynonasini "ko'z ochib ko'rgan" uyidan chiqaradigan bo'ldi. Odamgarchiligi bor-da!

Menga qara, kallang joyidami? Shashma! Gapni shakalad joyi endi keldi. Birpas chidab tur! Xullas, to'yni xotin akam senariysi asosida boloxonador qilib o'tkazdik. Tafsilotini aytgani til ham, yurak ham ojiz. To'y tugab, kelin-kuyovni chimildiqqa kuzatgach, eng dahshatli ishkal yuz berdi. Haligi to'yxonaboshi bor edi-yu, muloyim mushuk. Bir payt qaragam, to'y tarqagach, arslonga aylangan qopti, pista-bodom, qand-qurs, issiq-sovuq, ho'l-quruq, non-choy, osh-posh, norin-hasip, go'rdi-balo... narxini eshitsang, kamaring po'st tashlaydi. Serrayib qoldim. Qaragam, yonimda nontugun ko'tarib turgan mahallaqo'm allaqachon quyonni chizvoripti. Nimaymish, faloncha billur idish-tovoqlar, italiyon stol-stullar, ikkita qandil, bitta qozon, uchta somovar, ikkita eshik hamda bir nafar raqqosa betarbiya kuyovnavkarlar tomonidan yakson qilinganmish. Xotinlar tomonidan restoran pardalari, dasturxon-sochiqlar, qoshiq-sanchqi, qadad va likoplar shafqatsiz o'zlashtirilganmish. Xo'p, mayda-chuydani so'mka-po'mkasiga joylab o'margandir, lekin kosa-tovoqni qanaqib opchiqib ketishdikiyin?

Xullas, nomarddan ikki hissa deganlaridek, akang qarag'ay o'n hissa "besh" ketdi. "Bo'tta xotinlar prichom?" deysanmi? To'g'ri, biz erkaklardayam ayb katta. Jilovga qo'shib pultniyam berib qo'ygannmiz. Dashnomni to'g'ri tashladim, qoyilman. Lekin "besh" ketmayman. Ketolmayman, ilojim yo'q.

Mulla XUNOB

“Bizning xalq ‘mol va jon ketsa ketsun, obro'y ketmasun’, deb xatna yoki nikoh va yo aza marosimini o‘runga keturnak uchun qo‘llarida bor narsalarini bir-ikki kunda barbod etadilar, qarzdor bo‘lalar.

Hoji MUIN

TILBILIM

“CHOSHTIPA”DAGI “CHOSH” NIMA?

Yurtimizda *Choshtepa* deb ataladigan joylar bor. Toshkent shahrining Zangiota ziyoratgohi yo'lida ham shunday hududni ko'rgandirsiz. Xo'sh, *Choshtepa*dagi *chosh* nima?

"O'zbek tilining izohli lug'ati"ga ko'ra *chosh* so'zi tozalangan g'alla, paxta va shu kabilarning xirmondagi uyumi, uyilgan g'alla, xirmon ma'nosini bildiradi. Demak, *choshtepa* degani *xirmontepa* deganidir. Mamlakatimizda Xirmontepa degan joylar ham bor.

Xalqimiz orasida "Qarindoshingni oshga chaqir, choshga chaqirma" degan maqol bor. Bu maqol oshga chaqirilgan qarindosh faqat oshning o'zini yeb ketadi, choshga chaqirilgan qarindosh xirmonga sherik bo'lib, ulushini olib ketadi degan ma'noda hazil ohangida aytilgan.

Eshqobil SHUKUR

TARMOQLARDA NIMA GAP?

ERKAKLARNI LATTA-PUTTAGA O‘RALASHTIRIB TASHLADIK

Kecha O'zbekistonda to'ylar tartibga solinishi haqidagi xabar tarqaldi. Bugun ertalab ishga kelayotgan edim. Mikroavtobusning menga yaqin o'rindig'ida o'tirgan ikki ayol shu tushusda gaplashib boryapti. Xushu quloq – istamasangiz ham gaplari eshitiladi. Tushunishimcha, to'y boshlagan.

To'yni qisqartirish talablari qo'yilguncha tezlatishmoqchi ekan. Qudalarni shunga ko'ndiribdi (Bir kechada! Qoyilman). Avvalgi to'yida karantin sabab hamma qarindoshini ayab olmay, qavm chaqirdisi ko'payib charchab ketgan ekan. Bu gal katta

to'y qilib, hamma qarindoshi-ni bittada aytmoqchi ekan. Kelin salom, challarniyam orzu-havasi bo'yicha o'tkazib olarmish. Gapirib yuborishdan zo'rg'a o'zimni tiydim. Erkaklarning belini mayishtirib yuboringlar endi kelinsalomchigacha

ming dollardan pul to'lab. Bularning eng katta orzusi kelinning oldiga raqsa tushib borib ko'rmana berish, qudaning sovg'asini olish...

Erkaklarni latta-putta, mayda orzularga o'ralashtirib tashladik, opa-singillarim. Ular ham katta orzular qilsin. "To'y qildim, deb kerilgan" (kelinsalomda aytiladi) to'radan ko'ra chempionlarning, ahli ilmlarning, Garvard talabalarining otasi bo'lib kerilsin. Bir yigitcha dunyoni tekin internet bilan ta'minlayman, deb izlanyapti, yana biri internetning muqobilini iste'molga olib kiramam, deb olamshumul yangiliklar ustida ishlayapti. Bu yoqda... challar muammosi. Yaxshiyam manzilim yaqin edi, tushib qoldim.

Manzura SHAMS
Facebook

Jadid

Muassislar:

O'ZBEKISTON
YOZUVCHILAR UYUSHMASI

RESPUBLIKA MA'NAVIYAT
VA MA'RIFAT MARKAZI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
FANLAR AKADEMIYASI

MILLIY MASS-MEDIANI
QO'LLAB-QUVVATLASH
VA RIVOJLANTIRISH
JAMOAT FONDI

"SHAHIDLILAR XOTIRASI"
JAMOAT FONDI

Bosh muharrir:

Iqbol Mirzo

Mas'ul kotib:

Shuhrat Azizov

Navbatchi muharrir:

Shavkat Bobomurodov

Sahifalovchilar:

Erkin Yodgorov

Nigora Tosheva

Muallif fikri tahririyat fikri bilan mos kelmasligi mumkin.

Tahririyatga yuborilgan maqolalar muallifga qaytarilmaydi va ular yuzasidan izoh berilmaydi..

Gazeta 2023-yil 26-dekabrda

O'zbekiston Respublikasi

Prezidenti Administratsiyasi

huzuridagi Axborot va ommaviy

kommunikatsiyalar agentligi

tomonidan 195115 raqam

bilan ro'yxatga olingan.

Adadi – 20667

Shundan:

Kirill yozuvida – 8 050

Lotin yozuvida – 12 617

Media kuzatuvchilar – 43 079

Buyurtma: G – 440.

Hajmi: 4 bosma taboq, A2.

Nashr ko'rsatkichi – 222.

Tashkilotlar uchun – 223.

1 2 3 4 5 6

Manzilimiz:

Toshkent shahri,

Shayxontohur tumani,

Navoiy ko'chasi, 69-uy

Telefonlar:

Qabulxona: (71) 203-24-20

Devonxona: (97) 745-03-69

jadidgt@mail.ru (71) 203-24-17

Jadid_gazetasi@exat.uz

"Sharq" nashriyot-matbaa

aksiyadorlik kompaniyasi

bosmaxonasi.

Bosmaxona manzili:

Toshkent shahri,

Buyuk Turon ko'chasi, 41-uy.

Bosishga topshirish vaqti: 21:00

Bosishga topshirildi: 19:00

Sotuvda narxi erkin.

www.jadid.uz